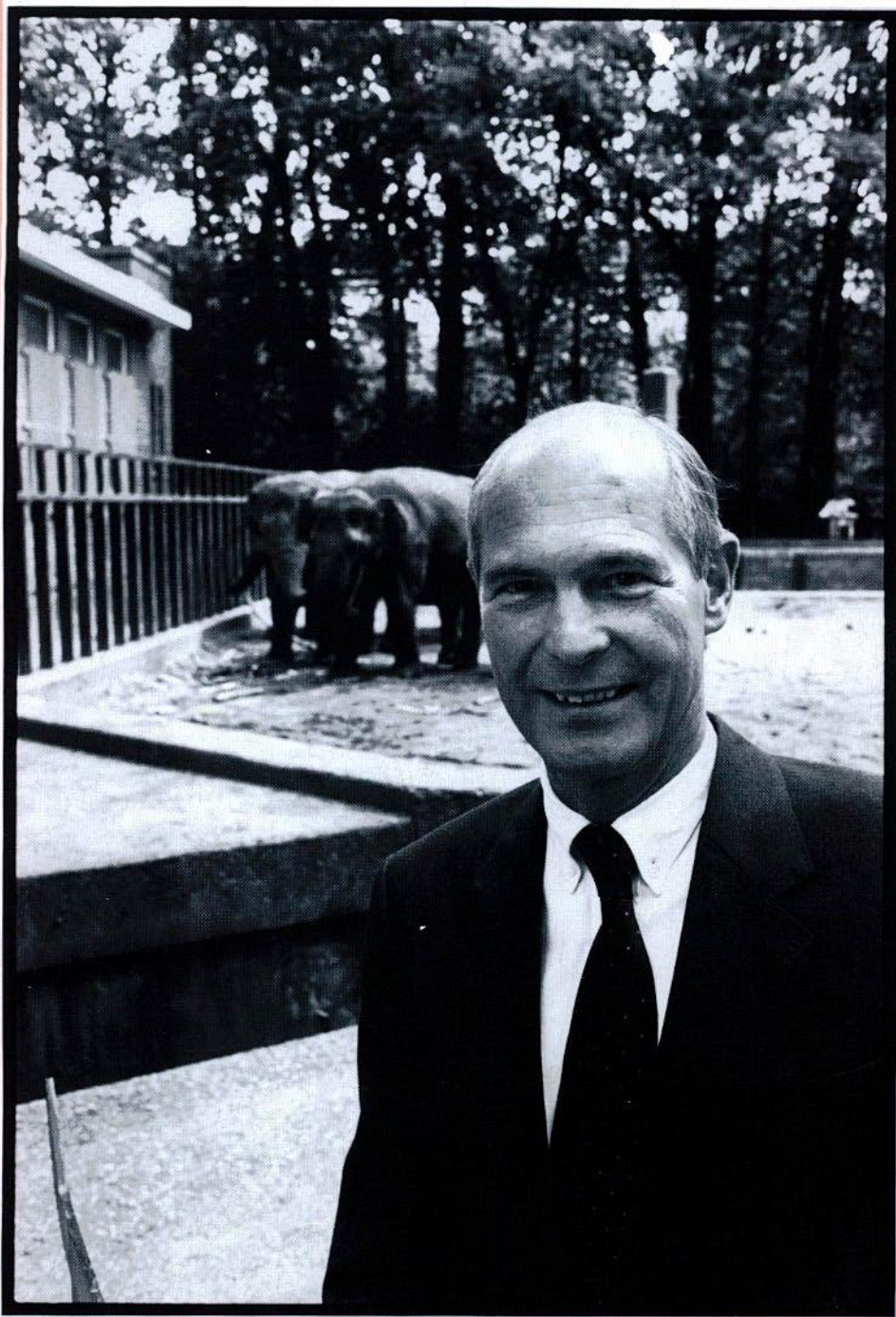

HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND – juli/augustus 1991 – NUMMER 6/7

OTTO VON DER GABLENTZ

MEER EUROPEAAN EN WERELDBURGER DAN DUITSER

HUMANIST

UITGAVE VAN
HET HUMANISTISCH VERBOND

46-STE JAARGANG
JULI/AUG. 1991
NUMMER 6/7

Redactie-adres

Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145
Kantooradres: Oudkerkhof 11,
3512 GH Utrecht
faxnr.: 030-367104

Redactie

Hes van Huizen (hfdred)
Ingeborg van Teeseling

Vormgeving

Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Druk

Brouwer Offset BV Utrecht

Redaktiekommissie:

Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Marc Hermens

Abonnement

Een jaarabonnement kost f 30,-.
Bel 030 - 318145 (toestel 28)
Leden van het Humanistisch Verbond
ontvangen het blad gratis. Zie achterin
dit blad

Advertentietarieven

De tarieven van febr. 1988
zijn van kracht.
Op aanvraag verkrijgbaar

Foto-omslag: Bob Bronhoff

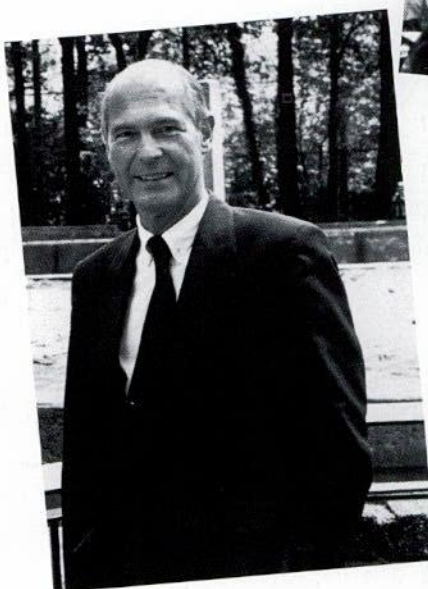

HET VOLGENDE NUMMER
VERSCHIJNT BEGIN
SEPTEMBER. KOPIJ
DAARVOOR MOET UITERLIJK
10 AUGUSTUS IN HET BEZIT
VAN DE REDAKTIE ZIJN.

IN DIT NUMMER

Europa en de wereld

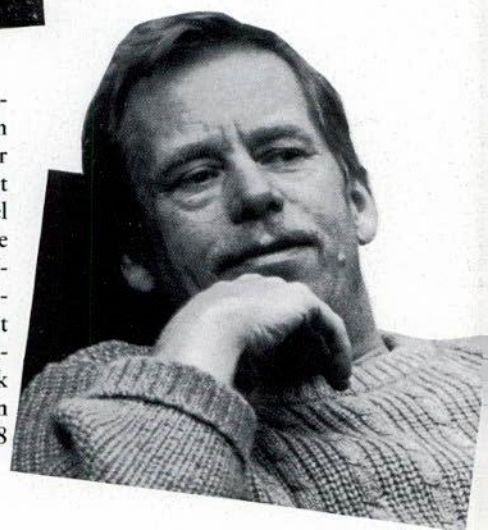
Een beetje Europees, ja zelfs mondiaal nummer is dit wel. Dat begint als HV-voorzitter Jan Glastra van Loon in zijn openingstoespraak tot het congres benadrukt dat wij hier Nederland, in deze oase in de wereld, beslist niet tevreden achterover mogen leunen maar os des te meer moeten inzetten voor de gigantische problemen van de wereld. Alles over dit 29ste congres vindt in zo kort mogelijk bestek vanaf pagina 3

Er bestaan in Oost-Europa humanistische ideeën die ook hun waarde hebben voor West-Europa. Daar zouden wij hier dus ons voordeel mee kunnen doen. Het gaat dan met name om wat Vaclav Havel 'Leven in de waarheid' noemt. Erik de Gier, voorzitter van pas opgerichte HV-Adviesgroep Bezinning, houdt een pleidooi voor dit Tsjechische ideeëngoed dat een belangrijke impuls voor het toekomstige Europa zou kunnen zijn. Maar ook de rest van de wereld kan er over lezen vanaf pagina 18

En dan natuurlijk der Otto von der Gablentz, ambassadeur van het verenigde Duitsland in Israël, die ons nog eens duidelijk voorhoudt dat integratie dé mogelijkheid is om af te komen van de gevaarlijke machtsmonopolies en eng nationalisme. Dat geldt niet alleen voor Europa, maar ook voor het Midden-Oosten en eigenlijk de hele wereld. Voor hem was dit keer de dr. J.P. van Praagprijs omdat hij door zijn persoonlijke inzet zo'n voortreffelijke rol heeft gespeeld bij het verbeteren van internationale betrekkingen. Over hem meer vanaf . . . pagina 10

Theodor Holman en z'n dochter op	pagina 9
Zilveren penseel voor Sylvia Weve	pagina 17
Radio-en Televisieprogramma's van de HOS op	pagina 21
Brieven van lezers op	pagina 24
De Praatlijn voor Ouderen op	pagina 26
Het HV-Gebeuren op	pagina 27

CONGRES OVERSTAG, VERBOND OP NIEUWE KOERS

Echt spannend werd het op het 29ste congres van het Humanistisch Verbond op 25 en 26 mei in Rhenen eigenlijk maar op één moment. Toen de ene na de andere congresganger kritische opmerkingen en vraagtekens plaatste over de voorgestelde drastische koerswijziging. Toch waren de voorstellen van het hoofdbestuur nooit echt in gevaar. Dat bleek wel toen het op stemming aankwam en het plan op grote steun van het congres kon rekenen. Op een paar ingrepen van het congres na werd het hele pakket van ideeën en voorstellen aangenomen.

De besluiten op dit congres kunnen een keerpunt in het bestaan van het Humanistisch Verbond worden genoemd. Het roer kan nu om. Een zeldzame kans om door middel van een uitgekiende behandeling slagvaardiger te worden. 'Want het vuur van het humanisme moet blijven branden,' zoals HV-voorzitter Jan Glastra van Loon het zo gloedvol typeerde in zijn openingstoespraak.

In deze Humanist een overzicht van hoe het goed georganiseerde congres in het Ouwehands Congrescentrum in Rhenen verliep. Ook – in kader – puntsgewijs een overzicht van wat de koerswijziging nu precies inhoudt.

Tekst: Hes van Huizen. Foto's: Bob Bronshoff/Hollands Hoogte

Martijn Verbrugge licht het rapport over het Vredesberaad toe

Een louterende vermageringskuur, dat is wat HV-voorzitter Jan Glastra van Loon het congres in zijn openingstoespraak aanbeval. Bezuinigingen én een ingrijpende koerswijziging moet het HV beter in staat stellen om zich kritisch te bezinnen wat het humanisme kan betekenen in een wereld die zo aan het veranderen is. Jan Glastra van Loon zei het zo: 'Dat humanisme is een cultureel erfgoed. Ons erfgoed. Naar mijn diepste overtuiging wil dat zeggen: het erfgoed van de hele mensheid, langs de lijn van de traditie van mensen als Socrates, Erasmus en Spinoza. Maar hoeveel mensen, hoeveel van onze medemensen zijn dat erfgoed ook werkelijk deelachtig? En voor hoevelen van hen die er deel aan hebben is het ook een veilig, laat staan rustig bezit? Kan het dat in het licht van de geschiedenis, van de gebeurtenissen in onze wereld, voor u, voor mij, voor wie dan ook zijn?'

Wie zich als humanist gerust voelt bij wat zich in de wereld om ons heen afspeelt, steke de vinger op! Wie kan zich gerust voelen bij wat in Polen en andere Oosteuropese landen aan de hand is met de verhouding tussen staat en kerk; bij de opleving van fundamentalistisch fanatisme onder hindoes en moslims in Azië, India en Noord-Afrika; bij de verhongering van duizenden, tienduizenden, en het op de rand van verhongering leven van miljoenen mensen in het ene deel van de wereld terwijl het andere deel van de wereld overdadig consumeert en met het afval de natuur vervuult en vergiftigt. En wie voelt zich als humanist gerust bij de explosieve groei van de wereldbevolking die alle problemen op onze planeet nog vele malen vergroot, daarbij vergezeld door het begeleidende commentaar van enkele van de voornaamste godsdienstige leiders over geboortebepaling..?'

Jan Glastra van Loon noemde het in zijn openingstoespraak verbazend dat er eigenlijk oases zijn. Oases waar het humanisme kan bloeien. 'Wij, die in zo'n oase leven, zijn wel de laatsten die tevreden over het verworvene en het georvene achterover mogen leunen. Wij zullen juist alles op alles moeten zetten om het licht en de warmte van ons humanistisch erfgoed levend te houden, opdat het de uitstraling heeft die het toekomt.' Met deze opsteker kon het congres van start.

WEZENLIJKE VRAGEN

Meer dan vier uur was gereserveerd voor verreweg het belangrijkste agendapunt: de nieuwe koers die het Humanistisch Verbond moet gaan varen. Doorsukkelen gaat niet langer. Er moet iets gebeuren. En snel ook. Dat is zo langzamerhand wel tot iedereen doorgedrongen. Medewerkers én vrijwilligers raken steeds meer overbelast en er dreigen grote financiële tekorten te ontstaan. Een eerlijke, zakelijke heroriëntatie op doelstellingen en activiteiten was dus hard nodig. Antwoorden op vragen als: wat moet het HV, wat kan het HV en wat zal het HV (niet meer). Er blijkt een directeur als Joost de Vries voor nodig, een professioneel manager, om deze klus te klaren.

Lopende band-stemming over het Humanistisch Manifest

Spannend werd het toen de een na de andere afgevaardigde pleitte voor het behoud van deze of gene 'onmisbare' activiteit

In minder dan een jaar lagen er antwoorden op die wezenlijke vragen op tafel; plannen, ideeën, perspectieven. Door het uitvoeren van een indringende sterkte/zwakte-analyse werd de ernst van de situatie pas echt duidelijk. Als de club op de bestaande voet doorgaat, zullen de zwakke punten zwakker en de sterke punten minder sterk worden. En zou het Verbond verder bergafwaarts gaan dus. Uit de analyse blijkt de verontrustende financiële stand van zaken meer symptoom dan oorzaak. Daarom zou een ingrijpende herstructurering aanzienlijke besparingen kunnen opleveren. Van de nood zou zo een deugd gemaakt worden.

Met voor het HV ongekennde voortvarendheid werd in korte tijd uit een grote hoeveelheid materiaal (onder andere verkregen door enquêtes onder medewerkers en Verbandsraadsleden) conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan. Na een uitvoerige discussie kon het hoofdbestuur zich in het rapport vinden. De directeur toog er mee heen land mee in om de afdelingen al vast te laten wennen aan de nieuwe denkwijze. In zeven bijeenkomsten lichtte hij de essentie van het rapport toe.

En nu was het dan aan het congres om te bepalen of het Humanistisch Verbond ook werkelijk deze nieuwe koers zal inslaan.

LOF EN BEZORGDEHEID

Veel afgevaardigden spraken hun lof uit over de analyse en de aanzetten tot nieuwe beleid (Een congresganger: 'het getuigt van daadkracht en durf'). Eén afdeling had graag wat meer humanisme en wat minder management in het rapport gezien. Andere congresgangers maakten zich zorgen over positie van de vrijwilligers in een vereniging die steeds meer lijkt te professionaliseren. Bezorgdheid was er ook over de voorgestelde afbouw van landelijke activiteiten (Vredesberaad, Jonge Humanisten, Vrouwen-groep, homowerk).

Het bestuur benadrukte in z'n reactie nog eens dat het deze activiteiten niet zozeer wil stoppen als wel anders, projectmatig en naargelang de behoefte, wil opzetten. Inhoudelijk moet het werk in stand blijven, maar het zal voortaan vooral regionaal plaatsvinden. Het hoofdbestuur werd met enige tientallen voorstellen tot wijziging geconfronteerd. Spannend werd het toen de een na de andere afgevaardigde pleitte voor behoud van deze of gene 'onmisbare' activiteit. Kiezen is moeilijk en doet pijn, daar weten humanisten vanouds alles van af.

Toen het op stemming aankwam, bleek dat de overgrote meerderheid van het congres zich in bijna alle voorstellen van het bestuur kon vinden. Wijziging na wijziging werd weggestemd. Slechts enkele amendementen haalden de eindstreep. Zo krijgt bij de op-nieuw geformuleerde doelstellingen en activiteiten van het HV het werk van de vrijwilligers meer nadruk en zal ook de jaarlijkse HV-Vrouwendag voorlopig gewoon door-gaan. Meest opmerkelijk was wel de gehonoreerde wens van de Jonge Humanisten om een zelfstandige humanistische jongerenorganisatie op te richten. De jongeren verastten ieder en overtuigden velen: ze hadden een compleet draaiboek gemaakt om tot verzelfstandiging te komen. Hiermee wilden de Jonge Humanisten laten zien dat zij helemaal klaarstaan om met succes een eigen club op te bouwen. Het congres gunde hen die kans van harte.

Bij de eindstemming bleek het enigszins ge-wijzigde rapport met grote meerderheid de steun van het congres te hebben. Wat dit allemaal betekent, kunt u elders op deze congrespagina's lezen. De redactie heeft de vakens waarlangs de nieuwe koers van het Humanistisch Verbond nu is uitgezet, puntsgewijs op een rijtje gezet. Het is nu aan het bestuur en het Centraal Bureau om voor het congres in het najaar van 1992 concrete, uitgewerkte plannen klaar te hebben. HV-directeur Joost de Vries, de 'motor' achter het rapport, toonde zich zeer tevreden met de grote steun van het congres. 'De neuzen staan nu allemaal één kant uit en dat is een belangrijke voorwaarde om het Verbond weer gezond te maken.' Blij verrast was hij dat het Verbond in staat bleek om binnen een half jaar tot zo'n ingrijpende beslissing te komen. 'De vereniging is flexibeler dan ik vermoedde,' concludeerde hij tevreden.

DE NIEUWE KOERS PUNTSGEWIJS (I)

De doelstellingen van het HV zijn:

- Verdieping en verspreiding van humanisme en van humanistische waarden en normen. Dit houdt het bieden van een referentiekader voor grote groepen in (bezinging en vorming).
- Op basis hiervan vindt belangenbehartiging plaats en worden faciliteiten gehouden. Daarnaast: versterken van de maatschappelijke positie van humanisme; maatschappelijke ontwikkelingen stimuleren en activeren; bewegingen van onderop meerwaarde meegeven.
- Het geven van vrijwillige en professionele hulp- en dienstverlening vanuit humanistische waarden en normen.

De kernactiviteiten van het HV zijn:

- Verdieping, bezinging, vorming. En de overdracht en de verspreiding daarvan.
- Professionele geestelijke verzorging.
- Een breed servicepakket voor leden, abonnees, steunleden, etc. gebaseerd op de doelstellingen en de vraag.
- Belangenbehartiging en lobby.
- Een breed aanbod van levensbeschouwelijke dienstverlening door vrijwilligers voor diegenen in onze samenleving die ondersteuning vragen en zich op grond van hun levensbeschouwelijke voorkeur tot het HV wenden.

De kern van het HV-beleid ziet er zo uit:

- Versterk de toekomstvisie van het Verbond.
- Ontwikkel nieuwe bezinningsactiviteiten en participeer actief in de maatschappelijke meningsvorming.
- Versterk de algemene ondersteuning van afdelingen en regio's.
- Draag zorg voor een klantgericht centraal bureau.
- Verzorg goede nieuwe uitgaven
- Onderzoek de mogelijkheid tot concentratie van de vormingsactiviteiten op één centrum.
- Verzorg brede actie rond vijftig jarig bestaan.
- Onderzoek mogelijkheden tot bredere verspreiding Humanist.
- Draag het jongerenwerk over aan een op te richten Humanistische Jongerenorganisatie, verbonden met het HV en ondersteun deze organisatie organisatorisch en financieel.
- Humanistisch Vredesberaad en het Vrouwen- en Homowerk als landelijke activiteit afbouwen. In plaats daarvan regionale, plaatselijke- of thematische activiteiten vanuit afdelingen.
- Beëindig huidige plaatselijk geestelijke verzorging. In de nieuwe afdelingen alleen opvang/verwijfsfunctie.
- Neem het humanistisch studentenwerk in de nieuwe afdelingen op en bouw landelijke ondersteuning af.

Saskia ter Kuile

Gijsbert Hoogerkamp

Er stond ook nog een oud maar heikel punt op de agenda: het vredeswerk, dit keer in de vorm van bespreking van het rapport over het Humanistisch Vredesberaad (HVB). Een speciaal ingestelde commissie onder het voorzitterschap van Martijn Verbrugge had de opdracht om de slechte relatie tussen het Humanistisch Verbond en het HVB te onderzoeken. Ook wilde het vorige congres van deze commissie weten hoe het vredeswerk in de toekomst het beste vorm zou kunnen krijgen in de humanistische beweging. Vraag daarbij is of dat vredeswerk weer kan plaatsvinden binnen het Humanistisch Verbond, en of de aparte stichting HVB dus kan worden opgeheven. Vooral de wenselijkheid van deze reïntegratie stond op het congres centraal.

Aanleiding tot de oprichting van het HVB in 1981 was de vraag of het Humanistisch Verbond moest deelnemen aan de vredesdemonstratie in Den Haag dat jaar. Hierover was het bestuur van het HV zeer verdeeld - en gezien de leden die het Verbond boos de rug toekeerden, ook de vereniging. Het toen gevormde HVB bood een uitweg uit deze impasse. Immers, zo deden humanisten toch officieel mee aan de vredesdemonstratie zonder dat het HV er direct mee werd geassocieerd. In 1984 werd het HVB een aparte stichting. De laatste jaren verslechterde de verstandhouding tussen de betrokken HV- en HVB-

Jonge Humanisten staan klaar om een eigen club op te bouwen. Het congres gunt hen die kans van harte

bestuurders. Aan beide kanten heerste achterdocht en wantrouwen. Reden voor de commissie om voor te stellen dat andere bestuursleden zich in de toekomst met het vredeswerk gaan bezighouden. Bij het HV-bestuur groeide de wens om het hele HV weer meer bij het vredeswerk te betrekken en zo een breder draagvlak te verkrijgen. Reïntegratie dus.

Er was op het congres veel waardering voor het heldere rapport van de onderzoekscommissie. Het hoofdbestuur stelde zich zeer verzoenend op door de, soms nogal pijnlijke, analyse van de commissie voor kennisgeving aan te nemen. De belangrijkste aanbeveling die de commissie doet, is om het Vredesberaad weer geleidelijk te laten integreren in het Verbond. Omdat alle discussies over vredes- en veiligheidsvraagstukken weer binnen de vereniging worden gevoerd.

Ook het congres bleek zich na enig heen en weer gepraat (en bijna weer belandend in een welles-nietes discussie) hierin te kunnen vinden. Alle aanbevelingen in het rapport werden dan ook aanvaard. Reïntegratie van het HVB in het HV zal uiterlijk op het con-

gres in 1993 worden beklonken - of als mogelijk nog op het congres in het najaar van 1992 worden behandeld.

VERNIEUWD MANIFEST

De discussie over wat wel eens gnuivend het humanistisch bijbeltje wordt genoemd, had kunnen ontaarden in een hopeloze kluwen van getwist om punten en komma's (één voorstel rept om het woordje 'de' te schrappen). Gelukkig werden in hoog tempo bijna alle door het bestuur voorgestelde wijzigingen van het Humanistisch Manifest moeiteloos door het congres aanvaard. De ondertitel van het dertig punten tellende manifest luidt nu: 'Maatschappelijke doelen van het HV voor 1992-1993'. Er zal nog worden bekeken hoe de nieuwe tekst van het Humanistisch Manifest beschikbaar zal komen voor de leden. Plan is verder om rond 1995 een conferentie over het Humanistisch Perspectief te houden.

De koerswijziging van het HV werkt ook mede door in een aantal wijzigingen in de bestuurlijke structuur van de vereniging. Belangrijk uitgangspunt van de werkgroep

'Bestuurlijke Verhoudingen' was dat er 'op afstand' wordt bestuurd. Daartoe moeten reglementen worden aangepast. Dit leverde op het congres nauwelijks problemen op. Belangrijke veranderingen zijn dat hoofdbestuursleden zich terugtrekken uit de meeste werkstichtingen, dat er vanaf nu elk jaar een congres zal worden gehouden en dat de leden van een aanzienlijk kleiner hoofdbestuur een zittingstermijn hebben van drie in plaats van twee jaar.

GATEN IN DE BEGROTING

Een achttal voorstellen werd door het congres verworpen of door de indieners ingetrokken. Waardering was er voor de beleidsvoornemens van de zelfstandige diensten en werkvelden zoals Humanistisch Vormingsonderwijs (HVO), Universiteit voor Humanistiek (UvH) en Humanistische Omroep Stichting (HOS). Verder werden alle kandidaten voor de Verbondsraad en de Financiële Commissie moeiteloos gekozen. De begroting voor 1991 kon na enige wijzigingen de kritiek weerstaan en werd goedgekeurd. Daarbij blokkeerde het congres de voorgestelde verlaging van het humanistisch studentenraadswerk met f 7000,-. Ook de bekostiging van de uitvaartbegeleiding moet doorgaan. Dit schot op de begroting veroorzaakte een gat van f 7500,-. Het congres kon ook gelijk aangeven hoe die gaten weer gedicht moesten worden. Want er was ondanks alle financiële perikelen op het jaar 1990 toch een overschot van f 60000,- ontstaan. De gaten werden gedicht ten koste van geld dat was bestemd voor financiering van onderzoek, nodig om ook in de toekomst de koers van het HV te bepalen. Het congres ging wel akkoord met het voorstel van het bestuur om de rest van het overschot te besteden aan extra kosten voor de verhuizing (f 30.000,-) en aan een ledenwerfactie (f 15000,-).

BESTUREN OP AFSTAND

Enigszins stemmoe vernamen de afgevaardigden aan het eind van dit 29ste congres de uitslag van de verkiezingen van de hoofdbestuursleden. De bestuurlijke vernieuwing van het Verbond werd hier heel direct gevoeld. In het streven naar 'besturen op afstand' is besloten om het aantal hoofdbestuursleden in te krimpen tot 15 personen (was 23). Verder zullen nieuwe bestuursleden worden geselecteerd op grond van hun bestuurlijke kwaliteiten en niet meer om deelbelangen in het bestuur te vertegenwoordigen. Ook worden hoofdbestuursleden uit de meeste werkstichtingen teruggevoerd. Maar 15 plaatsen beschikbaar dus voor uiteindelijk 17 kandidaten. Waaronder twee nieuwe - en jonge - gezichten: Gijsbert Hoogerkamp en Saskia ter Kuile. Twee kandidaten moesten afvallen. Dat betekende voor het eerst in de geschiedenis van het Humanistisch Verbond een heuse bestuursverkiezing met schriftelijk stemmen. s Middags had iedereen z'n stem uitge-

DE NIEUWE KOERS PUNTSGEWIJS (2)

Doelgroepen/gebruikers

- Beperk (bestuurlijk) het aantal afdelingen sterk; + amendement.
- Werk in de nieuwe afdelingen samen met andere (humanistische) organisaties.
- Versterk de ondersteuning van de afdelingen door centraal bureau: informatie; scholing; materialen; publiciteit.
- Draag zorg voor een beperkt en kwalitatief goed aanbod vanuit de afdelingen, passend binnen de doelstellingen en afgestemd op de vraag.
- Zie toe op de kwaliteit van diensten in de afdelingen.
- Draag zorg voor onderzoek naar mogelijkheden voor verbreding van de basis. Doel: structurele verhoging inkomsten en meer invloed.
- Draag in dit verband zorg voor: diversificatie van het aanbod voor belangstellenden en nieuw marketingbeleid.

Geld en financiële organisatie

- Verwerf fondsen voor marketing en publiciteit.
- Beëindig financiering Ego en HOM.
- Word minder afhankelijk van subsidies door meer leden en andere betalende geïnteresseerden.
- Dring vergader- en papierwinkelposten terug.
- Verbeter de budgetbewaking.
- Verzorg onderzoek waar eigen bijdragen van deelnemers mogelijk zijn; (meer) kostendekkend maken van activiteiten.
- Dek tekorten en kosten nieuw beleid d.m.v. vrijkomende budgetten van af- en om te bouwen activiteiten en een voorziening voor drie jaar vanuit het steunfonds.
- Reserveer een deel van de afdracht aan gemeenschappen voor het stimuleren van nieuw beleid op basis van jaarplannen; vaststelling door het congres.
- Besteed aandacht aan de relatie HV en het steunfonds.

Personeel en organisatie

- Geef personeel dat afgebouwde activiteiten ondersteunde, taken in de vernieuwde opzet van de afdeling verenigingszaken.
- Breng dit personeel via natuurlijk verloop in uiterlijk 3 jaar met 1 formatieplaats terug.
- Offer zo mogelijk geen formatieplaatsen op.
- Versterk het personeelsbeleid.
- Bouw afdeling verenigingszaken om tot efficiënte, klantgerichte afdeling.
- Versterk publiciteit en marketing.
- Introduceer (zoveel mogelijk) management „by objectives”.
- Zet een kwaliteitsbewakings-programma op en stimuleer innovatie.
- Vereenvoudig de organisatie.
- Ontwikkel een netwerk voor belangenbehartiging en lobby.
- Werk samen met verwante (humanistische) organisaties, ook internationaal.
- Draag zorg voor strategische beleidsvorming.
- Versterk en verbreed de basis van de organisatie. Ga door met organisatie van de jaarlijkse HV-Vrouwendag.

bracht en aan het eind van het congres werd nu de uitslag bekendgemaakt. De twee hoofdbestuursleden die niet werden gekozen, waren Bert van der Stoel en Henk Smit. Zij waren trouwens niet de enigen die vertrokken. Want van de zittende bestuursleden stelden zich een aantal niet meer beschikbaar: Jan van der Bosch, Arie den Broeder, Henk Engelsman, Thea de Groot-Zurné, Mettha de Nachtegaal, Trees te Nuyt-Brans en Cor de Ronde. Tussentijds waren al drie leden afgetreden: Lex Hage-naars, Edit Hallensleben en John Luijs.

Met de verkiezing van het nieuwe, afgeslankte hoofdbestuur kwam het HV-circus in de diertuin van Rhenen tot een eind. De 3 centimeter dikke congresmap kon worden afgelegd. Voorzitter Jan Glastra van Loon dankte het congres nog voor het vertrouwen en alle vertrekkende bestuursleden voor hun

inspanningen en betrokkenheid. Er restte nog net een half uurtje om apies te kijken.

Hes van Huizen

In 'Humus', het kaderblad van het Humanistisch Verbond, wordt zeer uitgebreid aandacht besteed aan de gebeurtenissen op het congres. U kunt een nummer van 'Humus' gratis verkrijgen door even te bellen naar het HV (030-318145) of een kaartje met uw naam en adres te sturen (Postbus 114, 3500 AC Utrecht).

HUMANISTISCH VERBOND

Het Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond roept sollicitanten op voor de vakature van een

RAADSMAN/RAADSVROUW

bij de Dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging bij de krijgsmacht. Deze funktionaris wordt op voordracht van het Humanistisch Verbond benoemd door de Minister van Defensie. Genoemde dienst telt momenteel 31 raadslieden. Op afzienbare tijd zullen dat er 36 zijn. Momenteel werken 27 raadslieden in rayons verspreid over Nederland en West-Duitsland en 4 in Zeist (Bureau Hoofdraadsman en vormingscentrum Coornherthuis).

Taak:

- a) individuele begeleiding in het persoonlijke vlak
- b) vormingswerk met groepen in de zgn. GV-uren en in het vormingscentrum
- c) voorwaardenscheppend werk in het structurele vlak, veelal voortvloeiend uit a en b en o.m. plaatsvindend in multidisciplinaire overlegorganen.

Vereisten:

- humanistische levensovertuiging
- leeftijd van plm 30 t/m 39 jaar (deze laatste grens is een eis van Defensie i.v.m. leeftijdonslag bij 55 jaar)
- een gerijpte persoonlijkheid voor dit veeleisende werk. Daarbij gaat de voorkeur uit naar mensen van academisch of daarmee vergelijkbaar niveau en een aantoonbare beroepservaring in vormingswerk en de omgang met mensen in knelsituaties
- goede mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid
- organisatorische kwaliteiten
- incasservermogen
- bereidheid tot standplaatswisseling, waarbij een plaatsing in de BRD niet uitgesloten mag worden
- bezit van, of bereidheid tot studie voor het diploma geestelijk verzorger van het Humanistisch Opleidingsinstituut te Utrecht
- bezit van rijbewijs
- goede gezondheid.

Salariëring: afhankelijk van leeftijd en aantal dienstjaren momenteel tussen f 3.951,- en f 8.715,-

Indiensttreding: In nader overleg te bepalen

Een informatiepakket is te verkrijgen bij het Bureau Hoofdraadsman op onderstaand adres.

Sollicitaties (bij voorkeur getypt) dienen een curriculum vitae te bevatten en een persoonlijke motivering m.b.t. het werk als humanistisch geestelijk verzorger bij de krijgsmacht. Zij kunnen tot uiterlijk 17 augustus aanstaande worden gezonden aan de Sollicitatiecommissie t.a.v. de hoofdraadsman drs. K.S. Roza, bureau Hoofdraadsman, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist. Tel: 03404-14436.

(INGEZONDEN MEDEDELING)

STICHTING STEUNFONDS PRAKTISCH HUMANISME

OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C & E 69.97.13.889

GIRO 6168

Wist u dat het Steunfonds kan optreden als uw executeur-testamentair?

Daar heeft het Steunfonds al veel ervaring mee.

Voor meer informatie: schrijf of bel mevrouw M vd Lans (medewerker Steunfonds), Oudkerkhof 11, 3512 GH Utrecht, tel: 030 - 322786, ook als u meer wilt weten over codicillen, legateringen, schenkingen en lijfrenten.

Tijdschrift over praktische humanistiek op komst

In september zal het eerste nummer van 'Praktische Humanistiek', vaktijdschrift voor humanistisch geestelijk werk, verschijnen. Hierin kunnen humanistische raadslieden schrijven en lezen over hun vakgebied. Het is de bedoeling dat het nieuwe blad vier keer per jaar verschijnt. Initiatiefnemer is Ko Burger. Hij is redactiesecretaris van 'Praktische Humanistiek' dat vooral uitgaat van de Universiteit voor Humanistiek. Er zijn verschillende abonnementsstarieven. Een gewoon abonnement kost f 50,- per jaar, voor een steunabonnement betaalt u f 75,-, voor HOI- en UvH-studenten is het f 35,- en instellingen moeten f 72,50 betalen. Een los nummer zal f 14,95 kosten. U kunt zich op dit nieuwe blad abonneren door het juiste tarief over te maken op giro 6240747 ten name van Praktische Humanistiek te Ermelo. Voor verdere informatie kunt u ook schrijven naar: Postbus 367, 3850 AJ Ermelo.

Internationale School voor Wijsbegeerte bestaat 75 jaar

Op 13 februari 1916 werd de Stichting Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW) in het leven geroepen. Aan de wieg stonden idealisten als de schrijver Frederik van Eeden en de wiskundige L.E.J. Brouwer, die een dam wilden opwerpen tegen het huns inziens bekrompen en gefragmentariseerde denken dat in het Europa van die dagen hoogtij vierde. De ISVW moest een internationaal georiënteerd en volstrekt onafhankelijk centrum „ter verdieping van levens- en wereldbeschouwing” vormen, strevend naar eenheid op geestelijk en maatschappelijk gebied. Ondanks een turbulente geschiedenis en chronische financiële problemen, verwierf de ISVW een unieke plaats in Nederlands culturele en wetenschappelijke leven. Er worden jaarlijks tientallen activiteiten gehouden, die een nog steeds toenemend aantal deelnemers inspireren. Een kleine, dynamische staf werkt samen met externe deskundigen aan het beleggen van bijeenkomsten, het geven van cursussen en het uitvoeren van onderzoek, dit alles wijsgerig en aanverwant terrein. Dat kan gaan van een cursus argumenteren tot een bijeenkomst over kinderfilosofie, van een inleiding tot de ethiek tot een internationale discussie over politieke theorie in het Oostblok, van een conferentie over toeval tot een zomerweek over geluk. Het College van Curatoren, dat de ISVW inhoudelijk stuurt, bestaat uit: prof. mr. J.F. Glastra van Loon (voorzitter), mevrouw prof. dr. H.M. Dupuis, dr. M.J.J.A. Korthals en prof. dr. G. Lock. De officiële viering van het 75-jarig bestaan vindt dit najaar plaats te Amersfoort, op 26 oktober, met een congres rond het thema „Crisis van de rede? – Perspectieven op cultuur”.

Mijn vader had de gewoonte elke dag via het Vondelpark naar huis te lopen. Toen ik een jaar of tien was, voetbalde ik daar op het grote veld. Soms zag ik mijn vader aankomen, tas in de hand, krant in de zak van z'n colbert, en ik deed dan net of ik hem niet zag. Als hij me namelijk had ontdekt, ging hij achter een boom staan om me te bespieden, waardoor ik niets meer kon.

Op een dag was ik erg goed – ik had niet gezien dat hij achter de boom stond – en scoorde tussen de jassen een prachtig doelpunt, waarna mijn vader het veld oprende en keihard tegen de andere ventjes van tien en elfriep: „Dat is mijn zoon! Eén-nul! Door mijn zoon!...” Uit de kantoortas pakte hij een chocoladereep en die brak hij in stukjes. Iedereen – ook de tegenpartij – kreeg toen een stukje chocolade van hem, behalve ik.

Ik kreeg een kus.

Ik bespied nu mijn dochter als ze zwemles heeft. Ze weet niet dat ik er ben – want het is mijn dag niet – en ik zie hoe haar moeder, mijn ex, haar aanmoedigt en hoe ze haar hoofdje steeds meer achterover houdt om maar niet te zinken, wat tevergeefs is want ze gaat toch steeds kopje onder.

Zal ik mij kenbaar maken aan moeder en dochter? Ik durf het niet, ben bang voor de sfeer die kan ontstaan en blijf haar bespieden in een dampige wolk van chloor en geluk.

Zou mijn vader ook zo van mij hebben genoten? Waarom deed hij af en toe dan zo rot tegen mij? Of deed hij niet rot?

Ik zie opeens dat er een selectie gaat plaatsvinden tussen kindertjes die al een beetje goed zijn en zij die het toch nog beter moeten kunnen – bij die laatsten zit mijn dochter, wat ik volkomen onrecht vind, al zie ik wel wat ze fout doet. (Ze zwemt niet, maar schuift schrikachtig het water weg).

Ze is overduidelijk teleurgesteld. Vooral in zichzelf. Ik zie haar onderlip krullen in pruilstand. En als ze ook nog als laatste van de groep wordt neergezet, houd ik het niet meer. Ik stap naar voren, schreeuw haar naam, geef een handkus en roep: „Als je het nu goed doet, krijg je chips!”

„Hè, ze moet over een uur warm eten”, zegt mijn ex.

Maar ik hoor haar niet, want ik zie mijn dochter, die kijkt of ik me tijdens een staatsiebezoek geheel naakt opdring aan het koninklijk huis en ze gebaart met een fanatisme dat ik van haar niet gewend ben, dat ik weg moet gaan. Ver weg!

En ik zie de chocoladereep weer voor me. En ik weet nu ook waarom mijn vader mij met alle geweld een kus wilde geven, want ook ik zie mezelf opeens over de balustrade springen (schoenen nog aan) naar mijn dochter rennen en haar kussen om „alles weer goed te maken”.

Terwijl ik zeg: „Goed je best doen, hoor.”

Uit: 'Apenliefde' door Theodor Holman. Uitgeverij Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam, 1991. Prijs f 26,90,. U kunt een gesigneerd exemplaar van het boek thuisbezorgd krijgen door dit bedrag te storten op giro 260728 t.n.v. Het Parool Speciaal, onder vermelding van 'Apenliefde'.

TRAGISCH
VERDRONKEN
IN DE ZEE
VAN
GEDACHTEN

Ano Me

OTTO VON DER GABLENTZ

Hij is vriendelijk, voorkomend en bescheiden. Aimabel. Als ambassadeur voor West-Duitsland was Nederland zeven jaar lang zijn tweede thuisland. Otto von der Gablentz is zich zeer bewust van het beladen verleden van zijn vaderland. Hij zag het dan ook als z'n belangrijkste taak om het oud zeer tussen Nederland en Duitsland te helpen oplossen. En om een nieuwe, hechte relatie tussen beide landen op te bouwen in Europees verband.

Want hij is ook een enthousiast pleitbezorger van Europese integratie. 'We moeten af van het machtsmonopolie van de soevereine staat' en: 'Hitler zou in een geïntegreerde Europese samenleving geen kans hebben gemaakt' zijn twee voor hem typerende uitspraken.

Het proces van Europese eenwording lijkt er inderdaad toe bij te dragen dat de anti-Duitse gevoelens in Nederland langzaam wegebben. Dat is dan mede te danken aan de grote inzet en het vastberaden optimisme van Otto von der Gablentz.

Reden voor de jury van de Dr. J.P. van Praagprijs om hem tonen hoe humanisten dat op prijs stellen. Met het in ontvangst nemen van deze dr. J.P. van Praagprijs schaarde Otto von der Gablentz zich tussen illustere prijswinnaars als Anton Constandse, Simon Carmiggelt, Annie Romien, Geert van Oorschoot, Piet Spigt, Hein Roethof, Hella Haasse, Piet Muntendam en Pierre Jansen. Voor het eerst ging de prijs dus naar een buitenlander. Daarmee wordt de grote internationale traditie die het humanisme oorspronkelijk kende, weer opgepakt.

Sinds vorig jaar doet Otto von der Gablentz zijn verzoenende werk niet meer in Nederland maar in Israël. Ongetwijfeld de moeilijkste post voor een ambassadeur van het inmiddels herenigde Duitsland. Want over Israël ligt nog meer de donkere schaduw van de holocaust dan in Nederland. En ook hier voelt Duitsland een speciale verantwoordelijkheid die hangt tussen schuld en boete. Voor het in ontvangst nemen van de prijs kwam hij speciaal over naar Nederland waar Piet Thoenes hem op zondag 26 mei de prijs (een oorkonde en een bedrag van f 4000,-) uitreikte.

In deze Humanist uitgebreid aandacht voor Otto von der Gablentz. Guikje Roethof zocht de ambassadeur op in Tel Aviv en sprak met hem (voor zowel de Humanistische Omroep Stichting als voor de Humanist) over onder andere het monopolie van de macht, over het Midden-Oosten en over het gevaar van nationalisme.

Ook aandacht voor de toespraak die Piet Thoenes hield bij de uitreiking van de prijs op het congres van het Humanistisch Verbond in Rhenen, en voor het dankwoord van de ambassadeur die zich meer Europeaan en wereldburger voelt dan Duitser.

MEER EUROPEAAN EN

Z

ERELDBURGER DAN DUITSER

Toen de Duitse ambassadeur Otto von der Gablentz half oktober vorig jaar Den Haag verliet om zich te vestigen in zijn nieuwe standplaats Tel Aviv, dacht nog niemand aan een Golfoorlog. Ook voorzag niemand de benarde positie waarin Israël zou raken door de provocaties van Irak. En zeker zou de Duitse ambassadeur in Israël nooit hebben gedacht dat zijn land in diskrediet zou raken door de dreiging van Irak om gebruik te maken van gifgas, geleverd door Duitse bedrijven. Maar Otto von der Gablentz, in Nederland al bekend om zijn gevoeligheid en zijn groot talent voor tact, reageerde alert. Hij wees er direct op dat de gifgasleveringen illegaal waren en hij schroomde niet de verantwoordelijken in Duitsland als criminelen af te schilderen.

Waar houdt bij Otto von der Gablentz zijn plichtsbesef op en begint zijn liefde voor het werk? Het is moeilijk te zeggen als je met hem praat. Bij zijn vertrek uit Den Haag preeks prins Claus in een liber amicorum, hem aangeboden ter gelegenheid van zijn vertrek uit Nederland, zijn vermogen om het ambt te ontstijgen. Von der Gablentz, schreef hij, is een vertegenwoordiger van 'sceptische Generation'. Hij is geen golfer, geen bridger maar een kritisch intellectueel. Daar komt bij dat Otto von der Gablentz vanuit zijn oorlogservaringen een positief wereldbeeld heeft ontwikkeld. In tegenstelling tot generatiegenoot Claus von Amsberg zelf. 'Hij straalt optimisme uit', noteerde prins Claus.

Toch heeft de houding van de Duitse ambassadeur in Israël meer weg van vastberadenheid dan van optimisme. In dit deel van de wereld zijn de humanistische idealen van integratie tussen volkeren die Otto von der Gablentz in Europa zo hielp uitdragen, dan ook veel moeilijker te verwezenlijken.

Hij is nu zestig jaar. Tel Aviv zal zijn laatste diplomatieke post zijn. Gezien de paradoxaal relatie tussen zijn vaderland en de staat Israël ongetwijfeld zijn grootste uitdaging. Het huis wat hij met zijn vrouw Christa bewoont, staat in Herzlyia. Een enclave voor de beter gesitueerden, ongeveer 30 kilometer ten noorden van Tel Aviv. Tijdens de Golfoorlog werd er ook bij zijn woning gedemonstreerd tegen de gifgasconnectie. Hij had er begrip voor. 'In deze maatschappij voel je de trauma's van het verleden voortdurend. De holocaust natuurlijk, die in de mentaliteit van de mensen meespeelt, en de trauma's van de reeks oorlogen die de Israëli's hebben meegemaakt en waar ze mee moeten leven. Daarom bestaat er ook zo'n onzekerheid'.

'Het waren geen gewelddadige demonstraties. Mensen wilden praten. Je kunt op dat moment niet heel genuanceerd zeggen dat het niet zozeer Duits gifgas was, alswel gifgas van Saddam Hoessein die enkele Duitse bedrijven heeft overgehaald apparatuur te leveren om het gas te produceren. Ik heb toen gezegd dat ik me schaamde om Duitser te zijn.'

Hij is een kind van de oorlog. Het decor van

Door Guikje Roethof

zijn jeugd - hij werd in 1930 geboren in een adellijke familie - wordt gevormd door het opkomend fascisme. Zijn vader werkte op het ministerie van Economische Zaken en werd in 1934 ontslagen. Later sloot deze zich aan bij de Kreisauer Kreis, de christelijk geïnspireerde verzetsgroep onder leiding van Graf von Moltke. Na de mislukte aanslag van Graf Stauffenberg op Adolf Hitler op 20 juli 1944 krijgt het gezin onderduikers in huis. Otto is dan dertien jaar.

Begin jaren vijftig gaat hij rechten in Berlijn en Freiburg studeren, politicologie in Oxford en Harvard. Voor iemand die de knellende banden van het nationalisme aan de lijve heeft ervaren, betekende de oprichting van de Europese beweging in 1948 de hoop op een betere toekomst. In een interview later toonde Otto Von der Gablentz zich dankbaar dat Duitsland zo snel in de

Ik schaamde me om Duitser te zijn toen bleek dat Irak dreigde met gifgas dat was geleverd door Duitse bedrijven

kring van beschaafde naties was opgenomen. Toch was de Europese beweging aanvankelijk juist gericht tegen Duitsland. De andere Europeanen wilde het Duitse gevaar beteugelen.

Otto von der Gablentz: 'Dat gold voor de allereerste jaren na de oorlog. De Duitsers werden door hun nazi-verleden en door de holocaust niet geaccepteerd in de familie van volkeren. Het was toen ontzettend belangrijk voor ons dat we in 1948 toch volwaardig lid werden met gelijke rechten. De formule van Monet en Schumann was: we gaan ons industrieel potentieel samenbrengen onder gemeenschappelijke controle. Dan hebben we de Duitsers gecontroleerd maar ook de anderen. Het is, denk ik, nog steeds de beste formule voor internationale samenwerking.'

Is hij als voorvechter van de Europese integratie blij met de manier waarop het proces zich nu ontwikkelt, vooral in de richting van een economische vervlechting? Otto von der Gablentz: 'Zo zie ik dat niet. Voor mij is de Europese integratie in de eerste plaats een politieke zaak. Het is de overgang van een politiek stelsel gebaseerd op de soevereiniteit van nationale staten, naar een stelsel waar geen monopolie meer van de macht is. Dat monopolie was het kenmerk van de nationaal-staat en kan een instrument worden in de handen van een dictator.

Die politieke integratie hebben we nu al bereikt. We moeten het nu doorzetten op andere terreinen: op het veiligheidsbeleid, op het economisch beleid en ook op het cultureel beleid. Het is nu niet meer mogelijk om in Europa de absolute macht te grijpen zoals Hitler deed'.

Maar voor andere landen kan er wel weer een dreiging uitgaan van een economisch sterk verenigd Europa.

'Het zou natuurlijk een veiligheidsrisico inhouden als het verenigde Europa zich zou gaan gedragen als een ouderwetse nationaal-staat. Maar ik acht die kans niet groot. Want de Europese Politieke Unie vertoont weinig overeenkomst met de traditionele nationaal-staat. De verschillende staten en regio's hebben veel invloed. Ik zie vooral een diversificatie van de politieke macht in Europa. En volgens mij zal deze nieuwe structuur een voorbeeld worden van internationale samenwerking voor andere regio's in de wereld. Zo zullen in het Midden-Oosten ook andere structuren ontwikkeld moeten worden dan die van de absoluut onafhankelijke nationaal-staat. Als er hier in het Midden-Oosten zo'n samenwerking zou zijn als wij in Europa hebben opgebouwd, had Saddam Hoessein nooit een absolute dictatuur kunnen instellen. Het is hoog tijd voor

nieuwe politieke structuren in dit deel van de wereld. Er zijn inmiddels veel grotere problemen, zoals het bedreigde milieu, die we moeten oplossen.'

ALTIJD TEGEN NATIONALISME

Otto von der Gablentz heeft altijd in de beste humanistische tradities gestreden tegen het nationalisme en voor een opvatting van de mens als wereldburger. 'Ik geloof niet dat een mens alleen bepaald wordt doordat hij tot een volk behoort. Zo ben ik niet alleen Duitser. Ik ben ook Europeaan. En ik ben ook, tenminste dat hoop ik, een tamelijk liberaal denkend mens. De gedachte dat de mens gedefinieerd kan worden door zijn staat en door zijn volk, stamt nog uit de negentiende eeuw'.

Vond hij trouwens de obsessie van veel Nederlanders met de bezettingsjaren en de heftige verwijten van collaboratie ruim veertig jaar na dato niet overdeven?

'In de Nederlandse samenleving duurt die discussie over goed en fout in de oorlog misschien een beetje lang. Maar ik kan het wel begrijpen vanuit de indrukken die ik heb opgedaan in die zeven jaar dat ik in Nederland ambassadeur van West-Duitsland. De Tweede Wereldoorlog, de bezetting en ook de jodenmoord betekende voor Nederland een breuk met de traditie die dieper ging dan alles wat de Nederlanders in de eeuw daarvoor hadden meegemaakt. Ik denk dat die periode daarom zo'n lange schaduw vooruit heeft geworpen.'

De Oosteuropese landen bevrijden zich nu uit de dictatuur. Zullen de mensen daar ook

vijftig jaar met het probleem van de collaboratie worstelen? 'Nee, ik denk van niet. Het communistisch regime was natuurlijk mensen-vriendelijk, maar van moorden op de schaal van het nazi-regime is geen sprake geweest. Je ziet het nu heel duidelijk in het voormalige Oost-Duitsland. We weten dat van de zestien miljoen inwoners twee en een half miljoen lid waren van de communistische partij. We lezen nu iedere dag in de krant wat voor vreselijke rol de Stasi gespeeld heeft, een permanente corruptie van de maatschappij. Dat zijn vreselijke dingen die hun tijd vragen. Maar ik denk toch dat niet meer dan tien hooguit twintig jaar zal duren. We moeten een streep trekken onder dat verleden. Dat kan. Die nazi-misdaden waren van een andere orde. Daar kunnen we geen streep onder zetten'.

ANGST OM DUITSE EENWORDING

De meeste mensen in Israël zagen de Duitse

eenwording met angst tegemoet. Hoe keek Otto von der Gablentz daar tegenaan?

'Een jaar geleden werd er inderdaad heel emotioneel en negatief op gereageerd. Leidinggevende politici zeiden dat een groot Duitsland altijd slecht voor Israël zou zijn. Geleidelijk aan kwamen er echter ook Israëli's tot de conclusie dat de Duitse eenwording toch ook voor Israël een goede zaak was. De DDR, faliekant tegen het bestaan van Israël, was immers verdwenen. De Stasi onderhield nauwe contacten met Palestijnse terroristen. In Oost-Europa zijn allemaal regimes verdwenen die een pro-palestijns, pro-terroristisch beleid voerden'.

Otto von der Gablentz vertegenwoordigt als eerste ambassadeur het verenigde Duitsland. 'Ik ben me er zeer van bewust, dat zestien miljoen Oost Duitsers niet de ervaring van dertig jaar met Israël hebben kunnen opdoen, zoals wij die in de Bondsrepubliek hebben meegemaakt. De voormalige

Oost Duitsers gaan nu over op West Duitse leerboeken. Dat is heel belangrijk. Maar het is nog beter als ze leren uit ervaring. De honderdduizenden West Duitse jongelui die in de afgelopen jaren naar Israël reisden, zijn natuurlijk de beste ambassadeurs die je je voor kunt stellen. Zo'n ervaring moet nog worden opgedaan door zestien miljoen inwoners van het voormalige Oost-Duitsland'.

Hoe is het voor hem om hier in Israël voortdurend de schuld op zich moet nemen voor een catastrofe waar hij zich persoonlijk juist tegen heeft verzet? 'Daarover heb ik in Nederland ook al vaak over na moeten denken. Volgens mij is het niet werkelijk een kwestie van schuld. Wel van verantwoordelijkheid. Je voelt aan dat je als Duitser een speciale positie hebt in enkele delen van deze wereld, en in het bijzonder in Israël. Tegen andere Duitsers zeg ik vaak: je moet je niet aangevallen voelen. Wel heb je je verantwoorde-

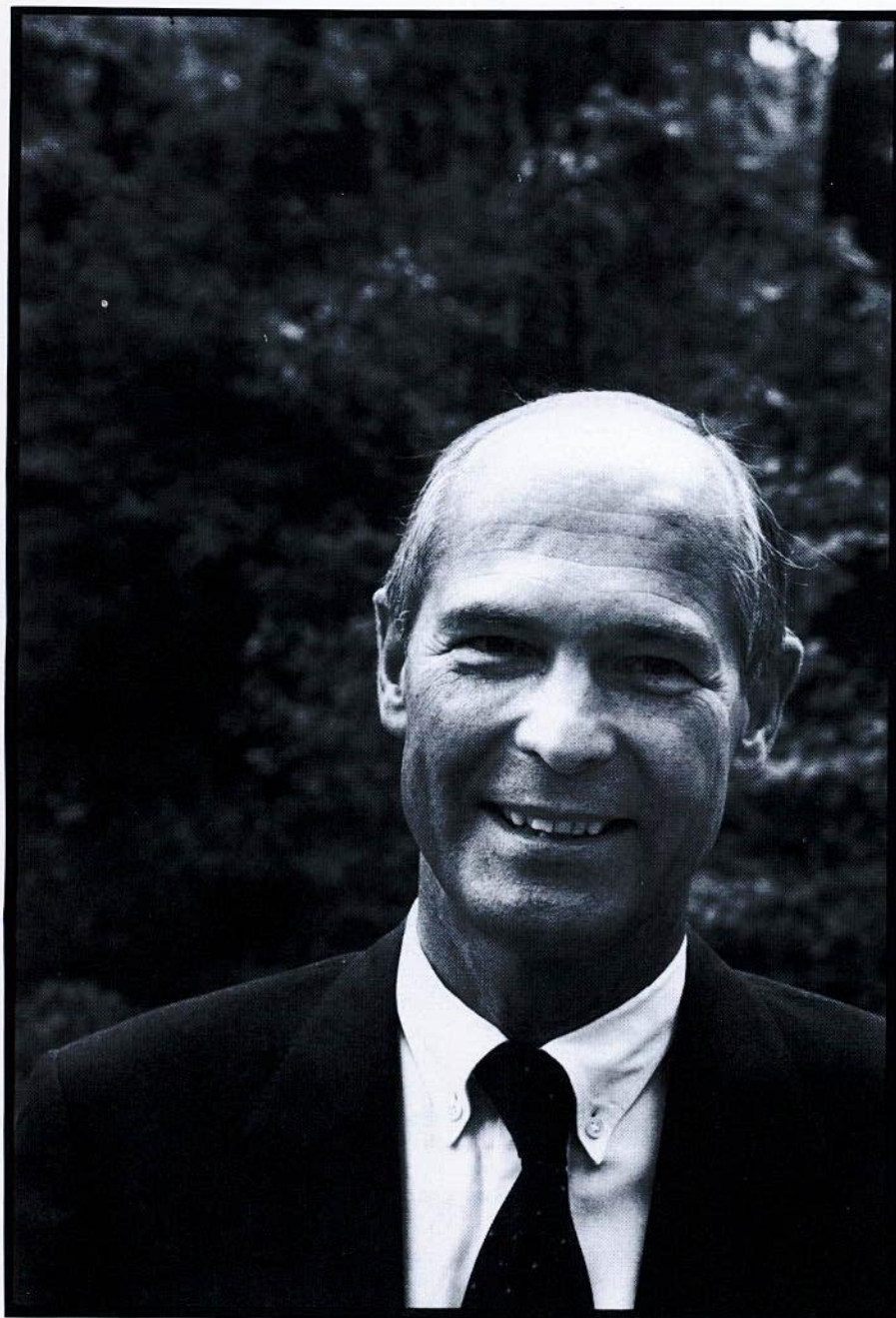
De gedachte dat de mens gedefinieerd kan worden door zijn staat en door zijn volk, stamt nog uit de 19de eeuw

lijkheid om te zorgen dat de relatie beter wordt.'

In Israël zijn velen vooral beducht voor neo-nazistische tendensen. Ten onrechte, vindt Otto von der Gablentz. Dankzij de Europese integratie is het volgens hem uitgesloten dat rechts-extremisten ooit aan de macht zullen komen. 'Hitler zou in een geïntegreerde Europese samenleving geen kans hebben gemaakt. Hij had nooit die absolute macht gehad.' Een scenario waarbij figuren als Schonhuber, Le Pen en Janmaat de handen in elkaar slaan, acht hij ondenkbaar. Daarvoor is zijn optimisme toch te groot.

Maar zijn de enorme werkloosheid en de vervreemding die er in de Westeuropese landen groeit tussen burger en bestuur, geen goede voedingsbodem voor fascistische groeperingen? Hij vindt het niet zinvol om dit soort 'randverschijnselen' breed uit te meten omdat die ultra-rechtse bewegingen baat hebben bij publiciteit. Maar het heeft ook iets met zijn vastberadenheid te maken. Het lijkt soms wel of Otto Von der Gablentz de internationale verbroedering het liefst zou afdwingen. Terwijl toch de Golfoorlog bewees dat het bestaan van internationale organen niet voldoende is om een catastrofe te bezweren. En er is nog een hele generatie Israëli's die weigeren een Duitser de hand te schudden. Zo heeft Sjilanski tot nu toe geweigerd om hem te ontvangen. Begrijpt de ambassadeur dat veel mensen, vooral in Israël, zijn vertrouwen in de toekomst niet delen?

'Ja, dat gebeurt in zo'n land en daar moet je respect voor hebben, want het is een persoonlijke overtuiging. Maar het is geen

meerderheid. Het is ook niet zo dat mensen die zo denken, vinden dat er geen handel gedreven mag worden met Duitsland. Want zij weten ook dat het in het nationaal belang van Israël is om, ondanks alles, goede relaties met Duitsland te onderhouden. Of juist vanwege die achtergrond. Het is voor mij een moeilijke kwestie om daar iets over te zeggen. Ik heb geprobeerd een rationele benadering te hanteren, één van respect. Ik beschouw het als een gegeven dat je niet met alle mensen in Israël zo kunt omgaan als je in Europese landen.'

BOETEDOENING IN ISRAËL

De verhouding tussen Duitsland en Israël staat in het teken van boete doen. Vraag is of dat altijd zo zal blijven. Hij vindt boetedoening niet het juiste woord. 'Duitsland heeft in het kader van de Wiedergutmachung tot nu toe zo'n 90 miljard D-mark aan Israël betaald. En dat zal nog wel oplopen tot een totaal van 120 miljard. Maar je kunt geen goede relatie tussen staten en volkeren opbouwen op basis van schuld en boete. Wel

kun je zeggen: Wij weten aan beide kanten wat de holocaust was en wij Duitsers voelen daarom een speciale verantwoordelijkheid voor het bestaan en de zekerheid van Israël'.

'Daar ligt natuurlijk één van de grootste problemen waar we mee te maken hebben. Aan één kant heeft men hier in Israël nog steeds een beeld van Duitsland van de nazi-periode. Want dat zit diep in het hoofd van alle generaties Israëli's - Auschwitz heeft te maken met het ontstaan van de geest van Israël. Maar aan de andere kant bestaat hier in een land waar ze acht oorlogen hebben moeten vechten in de 43 jaar na de stichting van de staat, geen begrip voor de vredesbewegingen en het vredesgevoel in Europa. En dat komt door een verschil in culturele en politieke tradities. 'Kinderen van de vrede' noemen ze de naoorlogse generatie van Duitsers die alleen maar vrede heeft gekend. In Nederland bestaan ze ook. Maar Israël kent geen kinderen van de vrede'.

Guikje Roethof
(met dank aan Dorothée Forma)

Bij de foto: Piet Thoenes reikt de oorkonde van de dr. J.P. van Praagprijs uit aan Otto von der Gablentz

EEN WAARDEVOLLE BONDGENOOT

Piet Thoenes, de voorzitter van de jury van de dr.J.P. van Praagprijs, noemde de plaats van uitreiking symbolisch. Rhenen ligt nabij de Grebbeberg waar in mei 1940 hevig verzet is geboden tegen het oprukkende Duitse leger. 'Op een steenworp afstand van hier is het erekerkhof. Daar liggen honderden Nederlandse jongens. Heel keurig, in Reih und Glied. Maar voor wie het kan zien, wordt de blik gevangen door die andere erevelden: hier in Nederland, daar in Indonesië, elders in Europa, overal ter wereld waar in de twintigste eeuw miljoenen mensen zijn omgebracht voor veronderstelde doelstellingen. Waarvan een generatie later het al vaak niet meer simpel is om duidelijk te maken waarom dat offer toen zo nodig moest worden gebracht.'

Is nationale trots dan verkeerd en in strijd met de menselijke waardigheid. Moeten we ons gaan schamen voor vlag en volkslied? Thoenes vindt van niet. 'In een wereld waarin zoveel identiteit is vervaagd en zo veel bindingen zijn verbroken, kan het geen kwaad om in de kenmerken van de eigen taal, literatuur en cultuur een stuk nationale eigenheid te conserveren'.

En hij vervolgt: 'Wij moderne mensen - en misschien moet ik wel zeggen: wij moderne

humanisten - hebben zo niet het geloof dan toch de hoop dat er een mogelijkheid moet zijn dat het bestaan verstandiger is in te richten dan we tot dusver gedaan hebben. In deze optimistische taakstelling menen wij in Otto von der Gablentz een waardevolle bondgenoot te zien bij het zoeken naar een nieuwe Europese cultuur waarin we graag aan de oude stam van de westerse wereld nog weer nieuwe rozen zagen bloeien. En ditmaal zonder doornen van een agressief nationalisme.

Een nationalisme waarin wij niet moede werden onze deugden breed uit te meten tegenover de gebreken van andere naties die ooit onze vijanden waren. Onze vaderlandse geschiedenis is daar bijzonder leerrijk in. Eerst haatten wij de wrede Spanjaard, met wie wij enige decennia later toch samen ten strijde trokken tegen de perfide Brit, met wie we enige decennia later ten strijde trokken tegen de verwaten Fransman. Later hielpen die ons tegen de ellendige Duitsers, met wie we daarna al spoedig samen gereed stonden tegen die afschuwelijke Russen.

Op onze zoektocht naar de verwezenlijking van ruimere vormen van Europees of mondiaal burgerschap, staat Otto von der Gablentz bij ons te boek als iemand die bereid en in staat is dat nieuwe burgerdom, dat nieuwe 'citizenship' voor te leven.'

Piet Thoenes benadrukte dat daarbij wordt aangesloten bij de grote idealen van de Renaissance en de Verlichting, twee westerse bewegingen van internationaal karakter. 'Grote humanisten gingen ons daarin voor. Misschien was hun stem niet zo goed meer te horen door al het tromgeroffel van de 19de en 20ste eeuwse nationalistische bewegingen. Maar één zo'n humanistische stem wil ik hier toch graag laten horen. Het is een citaat van Walther Rathenau, een groot Duits humanist die in 1918 vanuit een verslagen Duitsland ons de volgende boodschap wist mee te geven:

All unser Tun hat etwas seherischen, denn jeder Schritt trägt in die Zukunft. Glauben wir aber an das Vorschauende im Menschen, so lass uns recht daran glauben. Schliessen wir uns im guten Willen zusammen, so wird dem gemeinsamen Schauen das Trügerische zerrinnen, das Rechte sich verklären. Bedingung ist dass der Fuss nicht den Boden, das Auge die Gestirne nie verliere.

Dat dit waar zal moge worden, is mijn oprechte wens. Voor ons als humanisten in het komende Europa, voor u als ambassadeur in het Nabije Oosten van morgen.' (HvH)

ACHTER SOEVEREINITEIT VERSCHUILT ZICH HET MONOPOLIE VAN DE MACHT

Het was een plezier om zeven jaar in Nederland te werken en te leven. En als je ergens plezier in hebt - dat heb ik in calvinistisch Nederland geleerd - kan het toch geen verdienste zijn. Maar misschien denken humanisten daar anders over!

Hoe dan ook, ik ben bijzonder blij in dit uitstekende gezelschap van prijswinnaars te zijn terechtgekomen, allemaal mensen die iets hebben wat ik toch enorm op prijs stel: intellectuele eerlijkheid.

Dat ik zo goed heb kunnen werken in Nederland, heb ik ook zeker te danken aan mijn vrouw Christa. Zonder haar zou het werk van een diplomaat in Nederland niet een menselijk gezicht hebben gekregen. Het is haar verdienste als dat zo is.

Ook dank aan de Nederlandse media. Iedereen gaat altijd uit van de geheimzinnige diplomaat die nooit iets wil zeggen en de pers die alles wil weten. In al die zeven jaar in Nederland heb ik de pers echter altijd als een eerlijke, betrouwbare gesprekspartner ondervonden. De media hebben het werk voor mij in Nederland veel makkelijker gemaakt. Verder heb ik veel aan Nederlanders te danken die toch allemaal in een bijzonder menswaardige samenleving samenleven. Want als je het vergelijkt met andere maatschappijen, woont u toch maar in een gelukkig landje. Gisteravond discussieerde ik met

vrienden over de problemen die nu bij u in de Tweede Kamer op tafel liggen. Ik had het gevoel, zo uit Israël komend: jullie problemen zouden wij graag hebben. En jullie zijn er in geslaagd uw samenleving een beetje menswaardiger in te richten dan heel veel mensen in veel andere gebieden van de wereld. Hoe je dat meet? Hoe je weet wat het menselijk karakter van de samenleving is? Dat is natuurlijk heel subjectief. Ik gebruik altijd drie maatstaven. De twee eerste zijn woorden die ik hier in Nederland tegenkwam. Zo hoorde ik vaak het woord relativiseringsvermogen. Dat kende ik in Duitsland niet als een positieve eigenschap van mensen. Hier kom je het heel vaak tegen. Dat vind ik heel leuk. De taal verradt een beetje de mentaliteit en ik moet zeggen dat ik dat enorm heb gewaardeerd. Een maatschappij die menselijk wil zijn, heeft veel mensen nodig met relativiseringsvermogen. De tweede uitdrukking die ik ook alleen in Nederland ben tegengekomen, is het zich kwetsbaar opstellen. Die uitdrukking bestaat niet echt in een andere taal. Ik zou graag in een maatschappij leven waar het goed is en geen zwakte om je kwetsbaar op te stellen. Het is een zeer menselijke manier om met elkaar om te gaan. Het derde dat me hier opviel was dat Nederlanders graag de mens achter de functie wil-

len kennen. Een zeer positieve kant van wat je in Nederland altijd zegt: doe maar gewoon.

Dit zijn drie natuurlijk heel subjectieve criteria waardoor ik het gevoel heb dat dit land er toch in is geslaagd om een tamelijk menswaardige maatschappij op te bouwen.

Er zijn ook hier in Nederland ook zeker problemen. Zo blijft het verleden een rol spelen in de Duits-Nederlandse betrekkingen. De herinnering aan de Duitse overval in 1940, de bezetting, de vervolging, de moord op de Joden. Al dat maakt niet alleen deel uit van de geschiedenis, maar maar ook deel uit van de nationale identiteit van het Nederlandse volk en de Nederlandse natie. En daardoor ook noodzakelijkerwijs van de relatie met Duitsland. Het verdient begrip en respect.

Minder begrip heb ik hier in Nederland gehad voor de clichés waarmee over andere volkeren wordt gesproken. Dat geldt trouwens voor alle landen, er is geen mens die zonder clichés kan leven. Het leven zou anders veel te gecompliceerd zijn. Cliches zijn dus wel nodig. Maar er zijn clichés die duidelijk in de weg staan om goede Europese verhoudingen mee op te bouwen. En daaraan heb ik geprobeerd te werken, in goed gesprek met de Nederlanders. Zij bleken

Een spandoek in Leipzig droeg de tekst: 'Kommt die D-Mark, bleiben wir. Kommt sie nicht, dan kommen wir'. Dat is heel brutaal maar bondig het probleem waarvoor we staan

vaak bereid om door ervaring een ander beeld van Duitsland op te bouwen, om Duitsers op een andere manier te leren kennen. Zo kunnen dan langzaam de oude clichés van Duitsland en de Duitsers worden verdronen. Het is een beetje zoals Renate Rubinstein een keer tegen ons zei: 'Natuurlijk zijn alle Duitsers afschuwelijk, behalve de Duitsers die je kent!'

Het ontstaan van een nieuwe structuur in Europa van 1950 is waarschijnlijk de meest ingrijpende verandering geweest in de betrekkingen tussen Nederlanders en Duitsers. Door de Europese integratie hebben wij heel veel van de oude fouten kunnen vermijden. Natuurlijk zullen we weer andere fouten maken, dat is nu eenmaal menselijk. Voor mij was die Europese samenwerking altijd het cruciale punt van de politieke vernieuwing. De economische markt is natuurlijk ook heel belangrijk, want we moeten op een verstandige en efficiënte manier met de moderne technologie omgaan. Maar het cruciale punt voor mij is beperking van de macht door verdeling van de macht. Aan de Europese instituten, aan de nationale staten en meer en meer aan de regio's van Europa. Die regionalisering is volgens mij één van de belangrijkste punten. De macht moet dus worden beperkt door spreiding van die macht. Het geeft ons ook de kans om voorrang te geven aan de rechten van de mens, en niet alleen meer aan de behoeften van grote collectieve eenheden. Mijn conclusie is dat soevereiniteit een woord is waarachter het monopolie van de macht schuilt. En dat is iets dat wij in deze moderne wereld met al die technologische mogelijkheden niet meer kunnen toestaan. We hebben het gezien, en we zien het nu bij Saddam Hoessein. Machtsconcentratie is het instrument voor dictators en machtsmisbruikers. Daar moeten we van af.

We moeten daarom ook af van dat verbod op inmenging in interne aangelegenheden van staten. Een vreselijke uitdrukking. Het is nu nog onderdeel van ons internationaal stelsel. Met dat verbod laat je mensen in een andere staat over aan hun regiem. Dat kan niet meer onze verplichting zijn. We hebben nu net in Irak gezien waar dat toe leidt. En ik ben heel blij dat zo langzamerhand ook in de internationale samenleving het idee doorzet dat het nationale machtsmonopolie niet meer het laatste woord kan zijn. En dat ook verdediging van mensenrechten inmenging in interne aangelegenheden kan rechtvaardigen. Dat is volgens mij een werkelijke doorbraak in onze internationale samenleving.

Mijn conclusie is: wij kunnen waarschijnlijk

de mens niet veranderen, hij is tegelijkertijd goed én slecht. Maar er zijn maatschappelijke structuren die het karakter van de mens verminken én er zijn andere maatschappelijke structuren die het menselijk bestaan kunnen bevorderen. En in Europa zijn wij bezig juist dat laatste te doen.

Als ambassadeur in Nederland kon ik de laatste jaren hieraan meewerken. Dat werd natuurlijk vooral mogelijk door het plotse en verrassende ineenstorten van het politieke stelsel in Oost-Europa dat model stond voor een valse zekerheid en voor de arrogantie van de macht. Een stelsel dat alles wilde regelen met een absolute macht via de politieke structuur. Ik wil hierbij graag *The Economist* van twee jaar geleden citeren. Die vat het prima samen: 'To feel that you are absolutely right about anything is a dangerous business, for yourself and for others. There are no utopias; the earth can gradually be made a comfortable place, but it cannot be converted into heaven, either through religious fervour or political arrogance. The triumph of the twentieth century is that it has purged itself of certainty'. Een zeer humanistische gedachte denk ik. En bovendien vol relativiseringsvermogen.

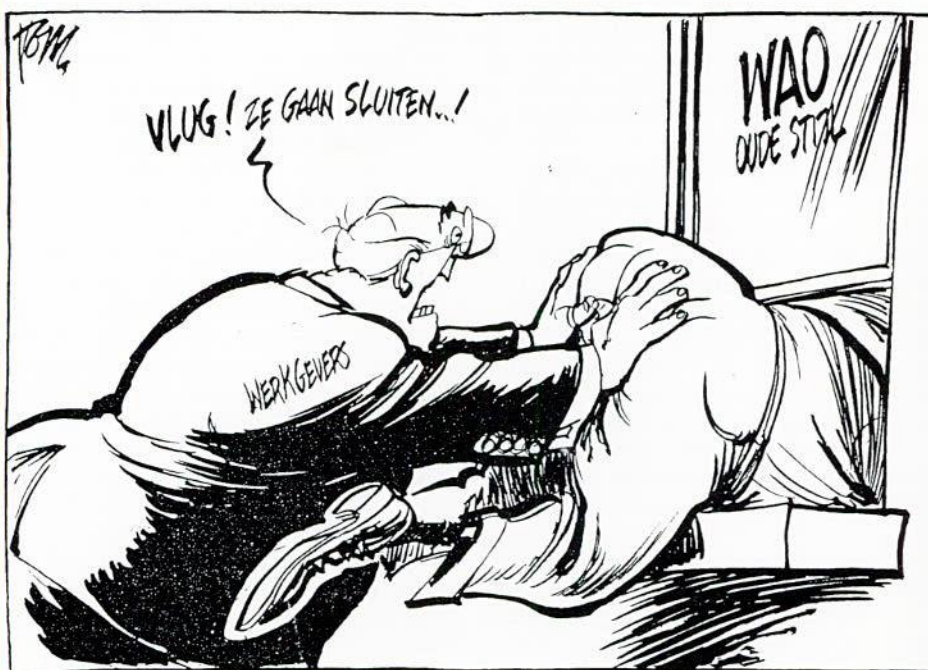
Het is geen wonder dat de mensen in Oost-Europa willen terugkeren naar Europa, nu zij hun vrijheid hebben teruggekregen. Zij

willen deel uitmaken van het Europa dat wij in de laatste veertig jaar hier hebben kunnen opbouwen. Zij hadden die kans niet. Zij willen deelnemen aan onze pogingen om onze maatschappij meer in overeenstemming te brengen met de eisen van de moderne maatschappij maar óók met de eisen van een menswaardiger bestaan. Met respect voor de diversiteit voor onze politieke en culturele traditie.

Die aanpassing is natuurlijk vreselijk moeilijk. We zien dat elke dag. In het voormalige Oost-Duitsland, in Tsecho-Slowakije, in Rusland. De mensen in het voormalig rijk van de Sowjet-Unie helpen om een moderne maatschappij op te bouwen, samen te werken met Europa, is één van de grote taken waarover wij nu serieus moeten nadenken. We moeten dan niet alleen nadenken over wat het zal kosten - en het kost enorm veel, we zullen het niet kunnen betalen - maar we zullen ook moeten nadenken wat het zal kosten als het niet lukt. Laat ik ter illustratie de tekst op een spandoek citeren dat zo'n jaar geleden ineens opdook tijdens demonstraties in Leipzig. Die wees heel duidelijk op de gevaren als het niet lukt: 'Kommt die D-Mark, bleiben wir. Kommt sie nicht, dann kommen wir!' Dat is heel brutaal en bondig het probleem waarvoor we staan.

Wij weten ongeveer hoe wij onze problemen in Oost-Europa kunnen oplossen. Of wij het doen, of wij het geld vinden, of wij de kracht hebben, weten wij niet. Maar we weten min of meer hoe het kan. In het Midden-Oosten weten we niet eens hoe het kan.

Het is een bijzonder privilege in een maatschappij te leven waar je de problemen kunt aangaan met verlichte rationaliteit. Maar we moeten wel beseffen dat dat niet overal in de wereld kan. Tot nu toe. (HvH)

Minder vlees meer verantwoord

Sedert de jaren vijftig is met de groei van de welvaart in ons land de produktie en consumptie van vlees sterk toegenomen. De Nederlandse veestapel telde in 1988 ongeveer 114 miljoen dieren, bijna 32 dieren per gemiddeld gezin van vier personen. Per persoon werd in 1986 gemiddeld 79,1 kg vlees gegeten, baby's en vegetariërs inbegrepen, tegen ruim 40 kg in 1955. De toegenomen consumptie van vlees heeft de Nederlander echter niet gezonder gemaakt. De verandering in de voedingsgewoonten – meer vlees en melkprodukten en minder groente en fruit – heeft er in combinatie met andere factoren toe geleid dat hart- en vaatziekten en kanker veel vaker voorkomen dan vroeger.

De koeien, varkens en kippen die al dat vlees produceren, hebben geen graantje mee kunnen pikken van de economische 'boom'. Zij zijn er alleen maar het slachtoffer van geworden en lijden een treurig bestaan in de bio-industrie. Om de produktiekosten laag te houden worden de dieren met grote aantallen op een klein oppervlak gehouden waardoor hun welzijn ernstig in het gedrang is gekomen.

De mest van de gigantische Nederlandse veestapel vormt een zware belasting voor de natuur en het milieu in ons land. Ammoniak tast de bossen aan, de grond wordt overbemest en schadelijke stoffen sijpelen door naar het grondwater dat als grondstof dient voor drinkwater.

Dit zijn slechts enkele aspecten van de vleesproduktie en -consumptie waaraan in het zakelijk geschreven boek *Minder vlees meer verantwoord* uitvoerig aandacht wordt besteed. Ook gaat de auteur, docent biologie en wetenschapsgeschiedenis aan een hogeschool, diepgaand in op de ethiek van de mens-dier-relatie en het discutabele gebruik van grond in de Derde Wereld voor de verbouw van veevoedergewassen voor het rijke Westen. Na zorgvuldige analyse van feiten en onderzoeksresultaten komt hij tot de conclusie dat beperking van het vleesgebruik een gunstige uitwerking zal hebben op mens, dier en milieu.

Minder vlees meer verantwoord is een genuanceerde bijdrage aan de discussie over het 'vleesvraagstuk'. Doordat tevens allerlei aspecten belicht worden die zijdelings met het onderwerp te maken hebben bevat het boek erg veel informatie, ook voor degenen die al om de een of andere reden weinig of helemaal geen vlees eten. De gestructureerde opzet, heldere betoogtrant en goed gekozen illustraties en grafieken maken het toch wel ingewikkelde onderwerp goed toegankelijk.

Minder vlees meer verantwoord. Een ecologisch en ethisch pleidooi. Auteur: Frank Zeiss. Uitgave: La Rivière & Voorhoeve, Kampen, 1990. Prijs f 29,90. Verkrijgbaar in de boekhandel.

Zilveren penseel voor Sylvia Weve

Met haar illustraties bij 'Het bad van de Zandloper' van Rindert Kromhout is Sylvia Weve eindelijk in de prijzen gevallen. Begin juli kreeg zij een Zilveren Penseel, één van de hoogste onderscheidingen in de kinderliteratuur. Lezers van de *Humanist* kennen Sylvia Weve van de vele prachtige, opvallende omslagen die zij al vele jaren maakt voor de speciale themanummers van de *Humanist*.

Toen Sylvia Weve 10, 15 jaar geleden begon te tekenen, waren de lezers van kinderboeken nog niet veel gewend. Illustraties waren vaak mierzoet, een beetje tuttig en veel te veel ingevuld om nog iets over te laten aan de fantasie van de lezer. Sylvia Weve doorbrak die trend met stevig, originele en vaak wat bozige tekeningen. Mensen neergezet in slechts enkele pennestreken. Zelf zei ze toen, dat ze dat deed omdat ze eigenlijk niet kon tekenen en maar wat aanklungelde. Onzin natuurlijk. In de laatste boeken die ze illustreerde zijn de tekeningen ingewikkelder, gekker en zo mogelijk nog kwaaiër geworden. 'Het bad van de Zandloper' met de eveneens gemene, maar wel zeer poëtische van Rindert Kromhout, is daar een goed voorbeeld van.

De regelmatige Volkskrantlezer kan Sylvia Weve ook al jaren maandags op pagina 2 aantreffen. In dat dagblad is gelijk te zien hoe vaak zij door anderen wordt geplagicied. Het zij haar mindere collega's vergeven. Als je zo goed bent als Sylvia Weve, vraag je om navolgers.

**LEVEN IN DE WAARHEID IS
BELANGRIJKE IMPULS
VOOR EUROPA**

In maart hield Erik de Gier (hoofdbestuurslid van het HV) een inleiding op een gezamenlijke conferentie van CNV, FNV, Raad van Kerken en Humanistisch Verbond waarop het thema 'Welk Europa willen we?' centraal stond. In deze Humanist geeft hij een samenvatting van zijn verhaal, in de Rekenschap van maart is zijn inleiding integraal gepubliceerd (Zie voor een aankondiging van dit nummer elders in dit blad). Is het humanistische burgerschap in het nieuwe Europa mogelijk? Erik de Gier geeft een eerste aanzet voor een antwoord op deze vraag. U kunt reageren op zijn visie door uw reactie naar de redactie van de Humanist te sturen. In een volgend nummer zal de redactie dan een overzicht geven van de reacties met een commentaar van Erik de Gier. U kunt uw reactie sturen naar: redactie Humanist, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Door Erik de Gier

De Tsjechische president Vaclav Havel (op de foto nog burgerlijk ongehoorzaam dissident in 1989). Zijn 'Leven in de waarheid' kan worden gezien als een pleidooi voor een universeel humanistisch burgerschap.

Eind jaren tachtig verbrokkelden in korte tijd de totalitaire regimes in Midden- en Oost-Europa. Vooral in humanistische kring leidde dit tot hoopvolle, soms euforistische verwachtingen over het nieuwe Europa. Een geïntegreerd „humanistisch” Europa lag binnen handbereik. Hoe anders ziet de situatie er nu – ruim anderhalf jaar later – uit. Het aanvankelijke optimisme is bij velen omgeslagen in scepsis en pessimisme. De oorzaken: het stagneren van de perestroika in de Sovjet-Unie, het stagneren van de democratisering in Roemenië en Bulgarije, het uiteenvallen van Joegoslavië, de hang naar consumentisme in de landen van het voormalige Oostblok en de heropleving van vreemdelingenhaat en antisemitisme.

Wat betekent dit voor het nieuwe Europa? Is het nog haalbaar of is er sprake van een niet te realiseren utopie? Ik ben van mening dat optimisme gerechtvaardigd is als humanisten in Oost en West de handen ineenslaan en daarbij gebruik maken van hun rijke gemeenschappelijke ideeëngeschiedenis. Aan de hand van de opvattingen van de huidige Tsjechische president Vaclav Havel zal ik dit nader toelichten.

LEVEN IN LEUGEN OF IN WAARHEID?

Wat ik eigenlijk aan de orde stel is de vraag naar de bijdrage van het humanisme aan het nieuwe op humanistische leest geschoeide Europa. Het humanisme moeten we hierbij vooral opvatten als een Manier van ervaren en kijken naar de werkelijkheid op basis van belangrijke waarden als vrijheid, ruimte voor individuele ontplooiing, gelijke rechten voor iedereen – ongeacht ras, sexe, godsdienst en leeftijd –, solidariteit, rationaliteit en tolerantie. Dit duiden we aan als wereldbeschouwing. De humanistische wereldbeschouwing vormt voor humanisten de basis voor hun meer persoonlijke levensovertuiging. Deze komt tot uiting in levensstijl en gedrag. In algemene termen zou ik dit willen aanduiden als „humanistisch burgerschap”. Humanistisch burgerschap is overigens niet iets wat zich in heel specifieke termen laat vatten. Er kan op een persoonlijke en pluri-forme manier inhoud aan worden gegeven. Mijn stelling is dat er het nodige te leren valt van humanisten uit het voormalige Oostblok. Eén van de belangrijkste op dit moment is Vaclav Havel. Voor hem betekent humanistisch burgerschap het „leven in de waarheid”. Leven in de waarheid in het communistische Tsjechoslowakije achtte Havel noodzakelijk om niet als individu ten

onder te gaan in de schijnwereld van onderdrukking, conformisme, leugens en bureaucratie. Het is een vorm van verzet die doet denken aan burgerlijke ongehoorzaamheid en geweldloze weerbaarheid. Maar het is meer dan dat. Het is tevens een vorm van maatschappijkritiek die verder reikt dan kritiek op het communisme.

In zijn pleidooi voor leven in de waarheid bekritiseert Havel tevens het overtrokken consumptisme van de westerse consumptiemaatschappij. Daar bestaat volgens hem, ondanks de formeel gewaarborgde vrijheden, een duidelijke neiging van individuen hun persoonlijke identiteit op te geven en zich te laten leven. Daardoor is leven in de waarheid ook in het westen niet vanzelfsprekend. Havel roept de burgers van Oost en West dan ook op om gezamenlijk te pogen in de waarheid te leven. Anders gezegd: hij houdt een pleidooi voor een universeel humanistisch burgerschap.

Nu zou men kunnen tegenwerpen dat het hier om een persoonlijke visie van Havel gaat. Toch is dat niet zo, want de opvattingen van Havel zijn ingebed in een rijke humanistische denktraditie in Oost en West.

DROBNA PRACE

Tsjechoslowakije is een bijzonder land in Europa. Tot 1918 maakte het ruim driehonderd jaar lang deel uit van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie. Het was één van de eerste landen in Midden-Europa dat zich al voor de Eerste Wereldoorlog wilde losmaken uit wat men spottenderwijs ook wel aanduidt als Kakanië. De Tsjechen beschouwden zichzelf van oudsher als het volk dat de centrale verbindingsschakel vormt tussen West-Europa en Rusland. In 1918 werd het land onafhankelijk en kon het onder leiding van de eerste, humanistische president Masaryk beginnen aan de opbouw van een democratisch Tsjechoslowakije. Havel baseert zijn pleidooi voor het leven in de waarheid, met name voor wat de praktische kanten ervan betreft, rechtstreeks op Masaryk's idee van „drobna prace”. Dit betekent letterlijk het werken voor het welzijn van het volk door middel van kleinschalige arbeid. Zelforganisatie van onderop neemt hierin een wezenlijke plaats in. Bij „drobna prace” ligt het accent op de morele en humanitaire aspecten van het leven. Bureaucratische overheidsdwang van bovenaf is uit den boze.

In 1935 werd Masaryk opgevolgd door zijn vriend en minister van Buitenlandse Zaken, de socioloog Eduard Benes. Ook hij bouwde voort op de burgerschapsideeën van Masaryk.

Na de ruim veertig jaar durende communistische periode is het opmerkelijk dat dit land voor de derde keer een „filosoof” tot president heeft verkozen. Gezien de democratische traditie en de bijzondere positie die het land inneemt tussen Oost en West, is het aan de andere kant minder opmerkelijk dat Havel zich laat inspireren door zijn beide democratisch verkozen voorgangers. Door de verbreding van zijn „leven in de waarheid” tot het kapitalistische westen voegt hij er

bovendien een nieuwe waardevolle dimensie aan toe. Aldus neemt Havel een sleutelpositie in bij de vorming van het nieuwe Europa. Door te pogen in waarheid te leven, kunnen individuen (burgers) hun persoonlijke identiteit verder ontwikkelen. Bovendien kan in plaats van kritiekloos volgedrag en streven naar macht en discipline, de meervoudigheid van het menselijk bestaan worden gewaarborgd.

Havel staat met zijn opvattingen niet alleen middenin de Tsjechische democratische en intellectuele traditie. Hij past evenzeer in het op Verlichtingswaarden teruggaande humanistische idee van de universele beschaving. Dit idee keert zich tegen dwang van onpersoonlijke systemen (zoals moderne overheidsbureaucratieën) over individuen. Het uiteindelijke doel van de universele beschaving is het nastreven van geluk. Dat kan alleen maar als mensen in staat zijn te functioneren als autonome individuen met een eigen verantwoordelijkheid. Alleen die zijn in staat hun intelligentie te gebruiken en keuzes te maken. De mens die deel uitmaakt van de universele beschaving, is in staat zichzelf te verbeteren en iets te presteren. De hier gebezigde omschrijving is van de uit Trinidad afkomstige schrijver V. S. Naipaul.

Het idee van de universele beschaving is een flexibel idee. Het leent zich in beginsel voor alle mensen; ongeacht het land of de cultuur waarin men leeft. De universele beschaving verbindt daarom in potentie niet alleen Oost en West, maar ook Noord en Zuid.

TOEKOMSTKANSEN VOOR EUROPA

Humanistisch burgerschap in de vorm van leven in de waarheid en gebaseerd op het idee van de universele beschaving, is een optimistische toekomstgerichte levensstijl. Het staat haaks op de ideeën van de vele westerse doemdenkers. Bovendien biedt het een mogelijkheid de huidige ingewikkelde problemen in Midden- en Oost-Europa te relativeren. Na zoveel tijd van verlamdende systeemdwang in de voormalige Oostbloklanden is het praktisch onmogelijk dat binnen een tijdspanne van slechts enkele jaren goed functionerende parlementaire democratieën naar westerse snit ontstaan. Daarvoor is veel meer tijd nodig. Bovendien moet worden bedacht dat de democratische traditie in Midden-Europa niet kan bogen op een lange geschiedenis. Tsjechoslowakije – het land van Masaryk, Benes en Havel – neemt hierin een bijzondere positie in. Een lange vrijheidsstrijd, in menig opzicht vergelijkbaar met de Franse en Amerikaanse democratische revoluties, is daaraan voorafgegaan. Ook wij in het westen kunnen daarvan leren.

Democratie is op zichzelf niet voldoende voor het realiseren en handhaven van de universele beschaving in Europa. Permanente waakzaamheid van iedereen tegen afhankelijk makende en vervreemdende tendensen is ook in West-Europa geboden. Leven in de waarheid is ook hier – zoals Havel terecht opmerkt – bepaald geen overbodige

luxie. Havel laat zien dat het humanisme ons in dit opzicht veel te bieden heeft. Leven in de waarheid brengt niet alleen West-Europa dichterbij Midden- en Oost-Europa. Het is een universele bron van ideeën die van betekenis is voor alle wereldburgers. Bovendien is het leven in de waarheid een machtig hulpmiddel om terugvaltendens (bijvoorbeeld het overdreven westerse consumptisme) tijdig te kunnen onderkennen: en om er zich vervolgens waar nodig tegen te verzetten.

Havel's persoonlijke ervaringen onder het communistisch regime tonen aan dat de poging om in de waarheid te leven vaak lang niet gemakkelijk is. Het vereist vaak veel moed en durf voordat het z'n vruchten afwerpt. Het is daarom te hopen dat zijn ideeën op brede schaal blijvend weerklank zullen vinden.

Erik de Gier

Traditioneel worden in de maanden juli en augustus herhalingen uitgezonden van een aantal programma's die veel waardering oogstten of stof deden opwaaien. Zo ook dit jaar. Opdat na de zomer niemand meer een excuus heeft om een programma niet gehoord te hebben. Daarnaast zijn er natuurlijk ook enkele nieuwe programma's.

In juli zijn op maandagmiddag (radio 5, 12.05 - 13.00 uur) nog de drie laatste afleveringen te horen van de documentaireserie **Het Uitschot**, die de rafelrand van het leven tot onderwerp heeft. 1 juli: een verslag uit een opvangcentrum voor thuislozen, zwervers en stadsnomaden. 8 juli: de nacht als domein van denkers, dichters en minnaars. 15 juli: escapisten & utopisten.

Verder in juli: drie maal op woensdagmiddag (radio 5, 12.30 - 13.00 uur) een informatief programma over respectievelijk HIVOS, HVO en Humanitas. Wat doen ze precies en voor wie, wat onderscheidt deze clubs van gelijksoortige organisaties, waar halen ze hun geld vandaan en wat doen ze daarmee?

Van de programma's die herhaald worden, vestigen we uw aandacht op de serie **Fier en Vrouw**, uit te zenden op vijf achtereenvolgende maandagen vanaf 15 juli (maandagmiddag, radio 5, 12.05 - 13.00 uur). Fier en Vrouw is een reeks gedramatiseerde documentaires over vijf vrouwen die zich onmogelijk konden neerleggen bij het bestaan waartoe zij waren voorbestemd. De grenzen van het 'normale' vrouwenleven overschrijdend, ontdekten zij dat daarachter weliswaar geen hemel ligt maar wel een op zijn minst waardevol bestaan. Fier en Vrouw zijn: Anne Sexton (moeder en dichteres die op 46-jarige leeftijd zelfmoord pleegde), de journaliste Agnes Smedley ('waarom ik het huwelijk zo haatte en een afschuw had van vrouwen die echtgenoten zijn'), de non-conformiste Chris Tchaikowski (crimineel en populair), de reislustige Isabelle Eberhardt ('de amazone van de Sahara') en de Zweedse Christina (koningin bij wie men reeds bij de geboorte twijfelde aan het geslacht).

Anne Sexton

Maandag 29 juli & 26 augustus (20.45 uur)

In de zomerse afleveringen van ons jongerenprogramma bericht YOY uit twee verre windstreken: Argentinië en de Sovjet-Unie. Voor 29 juli een tegelijk speelse en serieuze Argentijnse videofilm over één van de beruchte eetstoornissen: bulimia nervosa.

Op 26 augustus het verslag van een droomreis: de straattheatergroep Lady Komedie is uitverkoren om Nederland te vertegenwoordigen op een internationaal straattheaterfestival in Archangel. De vijf leden van Lady Komedie traden rond midzomernacht vijf keer op in de Goelag Archipel. YOY volgde de verwezenlijking van een meisjesdroom.

Zondag 4 augustus (21.30 uur)

Mijn vaders dochter

Portret van Elisabeth Eskes Rietveld (de dochter van).

Levenslustig kijkt zij terug op haar onstuimige en intense. Op jonge leeftijd verkeerde zij in de kring van Charley Toorop, werd geconfronteerd met de vrije seksuele moraal die daar heerste, had een relatie met de minnaar van Toorop en vertrok uiteindelijk naar het voormalig Nederlands-Indië. Daar zat ze tijdens de oorlog in een interneringskamp.

Na de oorlog trouwde ze met Derk Eskes, kreeg kinderen en begon pas heel laat aan haar carrière. Desondanks kan ze nu, op haar vijfenzeventigste, terugkijken op een imposant oeuvre. Natuurlijk komt ook haar vader ter sprake. De bewondering voor zijn werk hield zij haar hele leven, ook al was die relatie niet altijd even probleemloos. Samenstelling en Regie: Joost Tholens

Zondag 11 augustus (22.05 uur)

Koloss

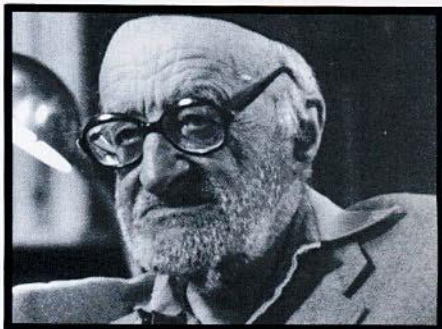
Een bijzondere film over een bijzonder project. In de zomer van 1989 slaagde een aantal kunstenaars erin Nederland (en in speciaal Noord-Holland), tot ouderwetse verontwaardiging te brengen. De uitdaging was om het Noordhollandse landschap en z'n bewoners te confronteren met het onmogelijke: de deconstructie van een boot aan

de Noordzeekust, de tocht door polder en steden en de reconstructie tot een nieuw schip in het water van het IJsselmeer. Publiek was er volop, commentaar vol onbegrip evenzeer. Cineast Ruud Monster maakte een filmimpressie van dit project, waarin schoonheid, humor en Hollands ongenoege hand in hand gaan.

Tekst programma over Leibowitz

Op 26 mei zond de HOS het portret uit van de Joods-Israëliëse éminence grise Yeshayahu Leibowitz. Een programma dat veel reacties opriep, die unaniem positief waren. Veel mensen vroegen ook om de tekst van het programma. Deze is nu gereed en te bestellen door f 6,- over te maken op giro-nummer 9449 van de HOS te Hilversum onder vermelding van 'Tekst Leibowitz'.

Catalogus radio- en televisieprogramma's
Vorige maand is de eerste catalogus verschenen van op cassette verkrijgbare radio- en televisieprogramma's van de Humanistische Omroep Stichting. Zeventig pagina's met mooie, bruikbare, lange, korte, actuele, tijdloze, storende en vrolijke programma's. U kunt de catalogus bestellen door f 7,50 over te maken op giro-nummer 9449 van de HOS te Hilversum onder vermelding van 'Catalogus'.

'De mensenrechten in Midden-Amerika zullen een belangrijk aandachtspunt blijven in het Europese beleid voor het komende jaar.' Dit zegde minister van der Broek toe bij de presentatie van een nieuw rapport over de mensenrechtensituatie in Midden-Amerika. Het boekje 'Mensenrechten en perspectieven voor vrede in Midden-Amerika' geeft de bevindingen weer van een delegatie die namens het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) in het najaar van 1990 een bezoek bracht aan Midden-Amerika en de Verenigde Staten. De delegatie voerde vele gesprekken met directbetrokkenen en pleit voor blijvende

internationale betrokkenheid bij de mensenrechtensituatie. Hierbij moet hulpverlening worden gekoppeld aan mensenrechten. Op de foto ontvangt de minister van Buitenlandse Zaken Hans van der Broek (links) een eerste exemplaar van het boek. Naast hem verder Pieter van Veenen (HOM), Ab Eikenaar (voorzitter HOM en delegatieleider), Rob van Gijzel (lid Tweede Kamerfractie van de PvdA) en Sari van Heemskerck (lid van de Tweede Kamerfractie voor de VVD). Het rapport kost f 19,50 en is te bestellen door dit bedrag over te maken op giro 1460115 van het HOM te Utrecht onder vermelding van 'MA-rapport'.

(INGEZONDEN MEDEDELING)

Het bestuur van de Westfriese Stichting voor huisvesting van buitenkerkelijke Bejaarden, het Liornehuis, te Hoorn, een verzorgingshuis met 192 bewoners en 100 personeelsleden, roept kandidaten op voor de functie van

HUMANISTISCH RAADSVROUW/MAN,

voor 10 uur per week

Werkzaamheden:

- het zorgdragen voor een aanbod van geestelijke verzorging ten behoeve van de bewoners.
- het zorgdragen voor individuele ondersteuning.
- het zorgdragen van continuering van de gespreksgroepen.
- het leveren van een eigen bijdrage aan een goed leef- en werkklimaat op basis van humanistische principes en in samenwerking met directie en staf.

Gevraagd wordt:

- een afgeronde opleiding aan het Humanistisch Opleidings Instituut.
- zo mogelijk ervaring in een verzorgingshuis of verpleeghuis.

De aanstelling vindt plaats bij het Liornehuis, in overleg met het Humanistisch Verbond.

- Salariëring conform de CAO-BEJAARDENOORDEN.

Inlichtingen kunt u verkrijgen bij de directeur van het Liornehuis, Dhr. J. Post en bij Mevr. P. L. Hobbelman, hoofd van de dienst geestelijke verzorging in verzorgingshuizen van het Humanistisch Verbond, tel. 030-318145.

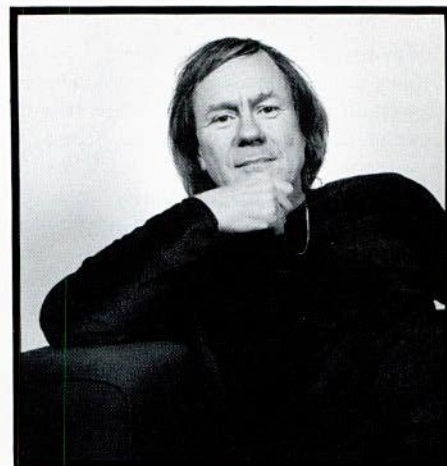
Sollicitaties dienen binnen 14 dagen gericht te worden aan:

Dhr. J. Post, Westfriesehof 153, 1624 HG Hoorn. Telefoon: 02290-16446

Na de zomer beginnen weer de colleges van de bijzonder hoogleraren die voor de stichting Socrates een leerstoel bekleden op universiteiten. Het programma ziet er globaal als volgt uit.

Op de Technische Universiteit Delft zal Prof. dr. Wim van Dooren vanuit humanistisch perspectief hoorcolleges verzorgen over moderne filosofische problemen, waarbij dit jaar de **techniekfilosofie** centraal staat. De colleges vinden plaats op zeven donderdagmiddagen vanaf 31 oktober tussen 13.30 en 15.30 uur in het Hoofdgebouw, Julianalaan 134, Delft.

Na de winter zal prof. Van Dooren werkgroepen leiden over **techniekfilosofie**, waarin met de deelnemers actuele boeken en artikelen worden besproken. De werkgroepen vinden plaats op acht donderdagavonden vanaf 5 maart tussen 19.00 uur en 21.30 uur in het gebouw Bouwkunde, Berlageweg, Delft. Nadere informatie is te verkrijgen bij de secretariaat van de sectie Filosofie, Kanaalweg 2B, Delft, tel. 015-785143 (mevr. C. van Velzen of mevr. L. van Velzen).

Wim van Dooren

Op de Rijksuniversiteit Leiden zal Prof. dr. Maarten van Nierop voor doctoraalstudenten filosofie, doctoraalstudenten uit andere faculteiten en toehoorders hoor- en werkcolleges verzorgen over het thema Naar een humanistische postmoderniteit: Richard Rorty.

De colleges (17 bijeenkomsten op maandag) vinden plaats in het eerste en tweede semester, van 4 november t/m 9 december en van 3 februari t/m 13 april van 16.00 uur tot 18.00 uur.

Nadere informatie is te verkrijgen bij het secretariaat van de Faculteit der Wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit Leiden, tel. 071-272031 (mevr. E. M. Akkerman) of bij prof. dr. M. van Nierop, tel. 020-5254529 (op dinsdag tussen 13.00 uur en 14.00 uur).

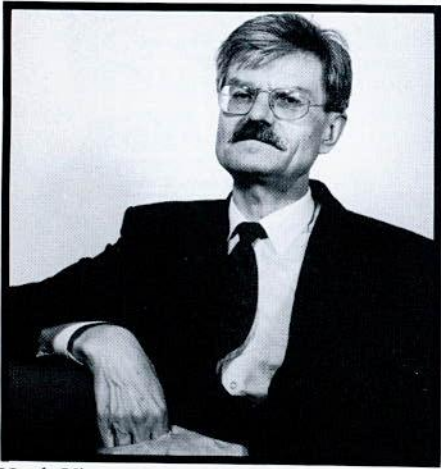
N HUMANISTISCHE HOOGLERAREN

Op de Rijksuniversiteit Limburg zal **Prof. dr. Henk Visser** twee humanistische keuzevakken verzorgen.

Voor de Faculteit der Gezondheidswetenschappen het keuzevak Computer-ethische vraagstukken („computerethiek”).

En voor de Faculteit der Economische Wetenschappen het keuzevak Mensen, machines, modellen: de gevolgen van de computerwetenschap voor wetenschap en samenleving.

Nadere informatie over de cursussen is te verkrijgen bij prof. dr. H. Visser, tel. 023-276613 of bij prof. dr. J. Birner, tel. 043-888738.

Henk Visser

Op de universiteit Twente zal **Prof. dr. Jos de Beus** colleges verzorgen over Contemporaine politieke filosofie in humanistisch perspectief.

De colleges vinden plaats vanaf 5 september, op donderdagen tussen 10.40 uur en 12.35 uur.

Nadere informatie is te verkrijgen bij de Faculteit der Wijsbegeerte en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Twente, Postbus 217, 7500 AE Enschede, tel. 053-893319/893297.

Jos de Beus

En op de Rijksuniversiteit Utrecht zal **Prof. dr. Rob Tielman** in de docerperiode 1991-1992 hoor- en werkcolleges verzorgen over Sociale en culturele aspecten van het humanisme.

De colleges zullen plaats vinden op dinsdag tussen 19.00 uur en 21.30 uur in de Universiteitsbibliotheek, Wittevrouwenstraat 7-11 te Utrecht. Op dit adres wordt op dinsdag 17 september om 19.00 uur de informatiebijeenkomst gehouden.

Voor nadere informatie kunt u zich (schriftelijk) wenden tot prof. dr. R. A. P. Tielman, Heidelberglaan 1, 3584 CS Utrecht.

Rob Tielman

Universiteit van Amsterdam: Over het onderwijsprogramma 1991-1992 in het kader van de humanistische bijzondere leerstoel „Ethische aspecten van de gezondheidszorg, in relatie met de humanistische levens- en wereldbeschouwing” bij de Universiteit van Amsterdam is op dit moment onder voorbehoud bekend te maken dat in de colleges aandacht besteed zal worden aan de ethiek van leven en dood, in het bijzonder aan vragen betreffende de levensbeëindiging van wilsonbekwame patiënten, en aan het thema „Keuzen in de zorg: doelmatigheid versus rechtvaardigheid?”

Nadere informatie over de humanistische colleges op het terrein van de medische ethiek aan de Universiteit van Amsterdam is na 1 juli (schriftelijk) te verkrijgen bij drs. A. Hielkema, stichting Socrates, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Landbouwuniversiteit Wageningen: Het onderwijsprogramma 1991-1992 in het kader van de humanistische bijzondere leerstoel is op dit moment nog niet bekend.

Over de humanistische colleges op het gebied van milieufilosofie aan de Landbouwuniversiteit kunnen belangstellenden na 1 juli (schriftelijk) informatie verkrijgen bij drs. A. Hielkema, stichting Socrates, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Rekenschap over rituelen

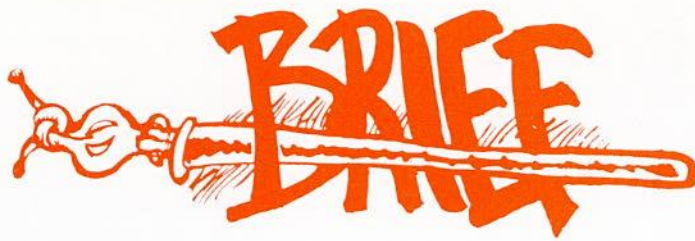
Het onderwerp rituelen houdt de redactie van *Rekenschap* bezig. Na het maartnummer is ook het juninummer hieraan gewijd. **Anton Simons** behandelt n.a.v. het werk van de Russische taalfilosoof Bachtin het ritueel van het carnaval en **Roelie Koning** onderzoekt de rituelen in het oeuvre van Gerard Reve. **Rob Tielman** en **Emmy Jacobs** bekijken de mogelijkheden voor humanistische rituelen.

Ook in deze *Rekenschap* twee artikelen die iets verder van het thema afstaan, maar er wel een context aan geven. **Alphons van Dijk** schetst een beeld van enkele alternatieve religieuze stromingen van deze tijd: de New Age-beweging, het occultisme-spiritisme en de feministische spiritualiteit. **Paul van Tongeren** stelt dat iedere levensbeschouwing altijd drie componenten heeft: een praktijk, een uit rituelen bestaande cultus en een (theoretische) overtuiging. Alleen als alle drie aanwezig zijn, kan er van een identificeerbare levensbeschouwing worden gesproken.

Verder in dit nummer van *Rekenschap* de tekst van de lezing „Ifigeneia in Tauris” van

Wim van Dooren die hij op 1 maart uitsprak, ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum als bijzonder hoogleraar. Ook in deze *Rekenschap* van **Erik de Gier** over „Welk Europa willen we?” **Jan Glastra van Loon** zet tenslotte zijn overwegingen op een rij die zijn beoordeling van de Golfoorlog bepalen. Verder zijn er als gebruikelijk in *Rekenschap* de Losse notities en enkele boekbesprekingen.

U kunt dit nummer van *Rekenschap* bestellen door f 12,50 te storten op giro 582293 t.n.v. stichting Socrates te Utrecht, onder vermelding van „*Rekenschap* juni 1991”. Een abonnement kan worden aangevraagd door te schrijven naar het Humanistisch Verbond, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht (een postzegel is niet nodig). De abonnementsprijs is f 45,— (4 nummers). Wacht met betalen s.v.p. op onze acceptgirokaart. Nieuwe abonnees ontvangen gratis het boek *Welzijn* zonder grenzen. Sociaal-culturele aspecten van de Europese integratie.

Brieven zijn welkom.
Houdt u het wel kort. De
redactie behoudt zich
het recht voor om
brieven in te korten of
niet te plaatsen.

Tielman's mensbeeld anatuurlijk?

In zijn Socrateslezing („Humanist” februari 1991) meent prof. Tielman „dat mensen in staat zijn... om zelf zin en vorm te geven aan hun bestaan”, want er „wordt geen goddelijke of natuurlijke orde voorondersteld waaraan wij onze normen zouden moeten ontlelen.” Daar ik mij naast goddelijke en natuurlijke bronnen geen andere normbronnen kan voorstellen, krijg ik de indruk dat Tielman meent dat de mens zijn normen aan zichzelf kan ontlelen. Dat doet mij denken aan zichzelf aan eigen haren uit drijfzand trekken, zoals bekend een uitzichtloos pogen.

Overduidelijk stelt Tielman verder „De natuur is van A tot Z... geen bron van humanistische normen”, want „...dat de natuur iets goeds zou zijn... wordt al snel weerlegd door het feit dat de biologische overlevingswetten uiteindelijk neerkomen op het recht van de sterkste”. En toepassing van dat recht op de menselijke samenleving zou de maatschappij „mensonwaardig” maken. De „sterkste” vertegenwoordigt volgens Tielman blijkbaar louter slechtheid.

In de tweede helft van de vorige eeuw publiceerde Darwin ter verklaring van de evolutie van het leven op aarde zijn natuurlijke selectie theorie. Aan Malthus ontleende hij de strijd om het bestaan, en aan Spencer dat de winnaar de fittest is (survival of the fittest). Darwin zag zich spoedig genooddaakt te wijzen op het buiten de biologie naar voren komende misverstand dat de „fittest” als de „sterkste” een opeenhoping van kwalijke eigenschappen zou vertonen. Hij benadrukte dat dieren elkaar niet alleen als concurrenten bestrijden maar elkaar ook op meerdere manieren steunen. Reeds toen werd getracht uit de evolutiegedachte een natuurlijke ethiek af te leiden. Het inzicht in de rol van erfelijkheid en leervermogen bij het verkrijgen van het voor het overleven noodzakelijke kennen en kunnen was daar toen echter geheel

ontoereikend voor. Zowel de tot het Sociaal Darwinisme leidende *goed-want-natuurlijk* redenering als de *slecht-want-natuurlijk* redenering van de tegenstanders van een dergelijke inrichting van de samenleving waren (er zijn nog steeds, zie Tielman) ontleend aan misvattingen omtrent de aard van de evolutie van het leven.

Langzamerhand beginnen biologen meer inzicht te verkrijgen in het soms verbluffend ingewikkelde samenspel van eigenschappen waardoor een dier de „fittest” is in evolutionaire zin. En deze eigenschappen worden juist door hun bijdragen aan de fitness verder erfelijk verspreid. Het betreft het geheel van kennen en kunnen waardoor een dier weet wat het moet doen in de omringende natuur, en dat ook kan doen. Bij dier denk ik nu vooral aan de gewervelde dieren. Op grond van overeenkomsten tussen ons en hun zenuwstelsel wordt volgens het analogiepostulaat aangenomen dat vissen, amfibieën, reptielen, vogels en zoogdieren niet slechts reflexautomaten zijn, maar dat ze kunnen leren en onthouden, voornemens hebben, pijn en angst ervaren, enz.

Bij de zoogdieren, en speciaal bij de mensapen, komen we vormen van kennen en kunnen tegen met een normachtig karakter in de zin van dit behoort (doe je) wel, dat behoort (doe je) niet. Het betreft b.v. de regeling van de gedragingen binnen en buiten de groep van verwanten zoals het vinden van een paargenoot, het verzorgen van de jongen, het beschermen van de groep enz. De mensapen laten daarbij duidelijk zien hoe emotioneel het door normen geregelde gedrag is!

Daar er duidelijk bewijzen zijn dat er van een vermogen iets erfelijk moet zijn vastgelegd, wil het door leren en oefenen een voor het overleven noodzakelijke inhoud van kennen en kunnen verkrijgen, moet worden aangenomen dat ook van normachtige vermogens iets erfelijk is

vastgelegd. Daarmee is tevens de oorsprong van normvermogens gegeven: ze dragen bij aan de fitness. Waarom zou dit niet ook gelden voor de normen van de mens? Die is immers zelf het resultaat van een langdurig evolutieproces. Helaas verkreeg de mens zijn emotioneel geladen normen lang geleden, aangepast aan een situatie die misschien nog slechts in een enkel vergeten hoekje van de aarde resteert. Kan de mens die normen rationeel bijstellen aan de eisen van de hedendaagse heksenketel?

Met deze vraag sluit ik mijn korte weergave van het denken over een natuurlijke evolutionaire bron van het menselijke normvermogen af. Een en ander is boeiend uiteengezet door de Canadese bioloog-filosoof Michael Ruse. In zijn boek „*Taking Darwin seriously. A naturalistic approach to philosophy.*” Uitgeverij Basil Blackwell, Oxford en New York, 1986. Hoewel hij in het voorwoord van zijn boek mededeelt geen vakjargon te hebben gebruikt, zal de filosofisch en biologisch weinig geschoolde lezer menige passage meermalen moeten herlezen om de gedachtingang tot zich door te laten dringen. Naast biologische beschouwingen betreft Ruse vele grote filosofen in zijn betoog. De natuurlijke filosofie die hij bepleit ziet hij in het verlengde van de denkbeelden van de in de achttiende eeuw levende Engelse filosoof David Hume. Verder betoogt hij dat het zoeken van een natuurlijke grond voor menselijke normen niet in strijd is met de beroemde wet van Hume, dat het zijnde geen grond kan zijn voor het behorende of goede.

Terugkerend tot de lezing van Tielman: als hij daarin inderdaad heeft weergegeven „wat op dit ogenblik in de internationale humanistische beweging leeft” dan valt te vrezen dat het hernieuwde zoeken naar de natuurlijke wortels van het menselijke normvermogen zich ook verder buiten het humanisme

zal afspelen. Dat kan het aanzien, de aantrekkingskracht en invloed van het humanisme niet ten goede komen.

Prof. dr. F.J. Verheijen
(Utrecht)

Reactie van Rob Tielman:
Het loutere feit dat iets in de natuur voorkomt, maakt nog niet dat het van uit humanistisch oogpunt goed of slecht is. Datzelfde geldt voor mens en maatschappij. Natuur en cultuur vormen de context waarbinnen wij onze ethiek ontwikkelen. Die context doet echter niets af aan onze vrijheid en verantwoordelijkheid om onze eigen positie daarbinnen te bepalen. Dat is geen drijfzand maar klei waaruit nog veel moois tot stand te brengen valt.

Rechtsorde of mensenrechten?

De Golfoorlog heeft precies dat gebracht wat de mensen van de vredesbeweging reeds vreesden. Zij voelden zich echter als roependen in de woestijn waar zich inmiddels een grote troepenmacht verzamelde, uitgerust met het meest moderne wapentuig. Ja, zelfs werd de vredesbeweging weggehoond, maar helaas, haar droeve verwachting is uitgekomen. De snelle „chirurgische ingreep” is letterlijk en figuurlijk een vuile oorlog geworden die ons nog lang zal heugen. (-).

Staten, geregeerd door agressieve en meedogenloze dictators die de eigen bevolking uitbuiten en onderdrukken, roepen grote weerzin op. Het bestaan ervan

Veel vrijheid in Nederland

Nederland behoort tot de top drie van vrije landen in de wereld en staat op de achtste plaats in het rijtje landen waar het goed leven is.

Dit concludeert het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP). In een onlangs verschenen rapport worden 160 landen gerangschikt op basis van hun niveau van „menselijke ontwikkeling”, dat wil zeggen de mate van leefbaarheid voor de inwoners. Inkomen, levensverwachting en onderwijsmogelijkheden vormen de basis van het onderzoek naar leefbaarheid.

Daarnaast heeft het UNDP voor het eerst een lijst samengesteld waarop 88 landen zijn gerangschikt naar de mate van vrijheid die er heerst. Die vrijheid is gemeten aan veertig verschillende factoren, afkomstig uit VN-verklaringen over mensenrechten. Daaronder vallen vrije verkiezingen, persvrijheid,

een goed rechtssysteem, het recht om te reizen waarheen men wil en gelijkheid tussen man en vrouw. Nederland vrijwaart 37 van de 40 beschouwde vrijheden en wordt slechts ingehaald door Zweden en Denemarken, die beide 38 scores. Irak staat op de laatste plaats. In dat land geldt geen een van de veertig vrijheden.

De drie punten waaraan Nederland niet voldeed zijn alle wettelijk wel geregeld, maar in de praktijk niet uitgevoerd. De eerste twee negatieve punten gaan over de gelijke behandeling van man en vrouw: in Nederland bekleden te weinig vrouwen hoge posities en verdienen vrouwen in dezelfde positie vaak minder dan mannen. Het laatste punt betreft de behandeling van etnische minderheden: ook zij worden in Nederland sociaal en economisch in de praktijk achtergesteld. (Bron: Trouw)

druist volledig in tegen dat, wat humanisten als een rechtvaardige en menswaardige samenleving beschouwen. Helaas is het ontstaan van dergelijke staten vaak mede het gevolg van een arrogante en hypocriete westerse politiek. Wanneer zij passen in de strategie, dan worden zij tot „vriend” verklaard en ontvangen ruimschoots militaire steun. Dat deze „vriendenhulp” de bevolking niet ten goede komt moge duidelijk zijn. Deze wordt dan vooral gebruikt om de bevolking nog meer te onderdrukken en uit te buiten. Bij het uitmoorden van de Kurden in Irak bijvoorbeeld gebeurde dit met behulp van het westerse gifgas. Toen deden de meeste politici hun mond niet open, laat staan dat maatregelen werden overwogen. Het elimineren van de onderdrukkende dictators wordt pas overwogen, wanneer deze niet meer passen in de strategie of de economische belangen in gevaar dreigen te komen. En natuurlijk moest de agressie van Saddam Hussein tegenover Kuwait bestreden worden.

Het internationale rechtsgevoel mag dan nu bevredigd zijn, de gehele mensheid zit met de brokken. De rekening ervan zal ons nog worden gepresenteerd. Eén zaak is duidelijk: de zgn. internationale rechtsorde zal nooit worden bereikt langs de weg van vernietiging. De enige weg die voor de mensheid open staat is de weg van de geweldloze conflicthantering. Die weg vraagt van ons visie, geduld, begrip en mededogen en begint bij onszelf. Op internationaal niveau dienen methoden daarvoor te worden ontwikkeld, die in het kader van de Verenigde Naties zullen moeten worden toegepast.

Rein Heyne (Rockanje)

O.K., IK BEN MISSCHIEN WAT OUDERWETS, MAAR TOEN IK ZEI DAT ER WEL 'NS EEN VRIENDJE MOCHT BLIJVEN SLAPEN....

BRIEF

Praatlijn voor ouderen hoort veel levensverhalen

De foto bij dit verhaal staat ook op het omslag van het jubileumjaarverslag 1985-1990 van de Praatlijn voor Ouderen, met als ondertitel „Kinderen van toen – ouderen van nu”. Wat heeft zo’n foto nou met het werk van de Praatlijn te maken? Wanneer de Praatlijn voor Ouderen iets over haar werk wil schrijven, stuit zij altijd op het feit dat er bijna niets over de ervaringen met bellers prijsgegeven kan worden. De bellers praten immers met ons in goed vertrouwen en anoniem. Zij moeten ervan op aan kunnen dat hun verhalen niet worden verder verteld. Dat moeten wij respecteren. Alleen in grote lijnen kunnen we iets kwijt over de inhoud van de gesprekken.

Veel gaan over de dingen van de dag, kleine en grote belevenissen, ergernissen en klachten, angsten en verdriet. Vaak ook gebeurt het dat bellers ons een stukje van hun levensverhaal vertellen. Wat er allemaal gebeurd is: zelden voorspoed, veel tegenslag. Welke betekenis dat voor iemand heeft gehad. Wat iemand er, vaak ondanks alles, toch van heeft weten te maken.

Als we het leven van ouderen van tegenwoordig vergelijken met dat van vroeger, valt op dat er veel veranderd is. Het verschil wordt treffend geïllustreerd door twee teksten van liedjes. Wie kent niet het oude liedje van Koos Speenhoff (1906) „Opoe”:

„Opoe was toen in gaan wonen, bij d'r jongste lieveling.

en daar wachtte ze geduldig tot ze naar het kerkhof ging...”

Vergelijk dat eens met het recente liedje van Kinderen voor Kinderen (1989) „Oma”:

„...M'n oma zit op jazzballet en vrijdags doet ze aan karate, want m'n oma is wel tachtig, maar ze is nog lang niet oud!”

Terug naar de foto. Een vergeelde gezinsfoto van een anonieme Amsterdamse familie, gemaakt in 1927. In veel familie-albums zal zo'n foto terug te vinden zijn. De ouders op de foto vierden hun koperen bruiloft en alle zeven kinderen – vier zonen en drie dochters – werden in hun beste kleren gestoken om keurig vereeuwigd te worden.

Wat is er anno 1990 van deze kinderen geworden? Welk leven hebben zij geleid? Hoe luidt hun levensverhaal?

Het jongetje helemaal rechts vierde vorige maand zijn vijftigjarig huwelijksfeest. De jongste zoon (links) stierf al op 39-jarige leeftijd aan een, toen nog ongeneeslijke, nierziekte. Het kleine meisje, op schoot bij moeder, werd dit jaar weduwe. Zij begeleidde haar man, ondersteund door haar zusje (midden achter), tijdens een uitzichtloos ziekbed. Het meisje met de strik in het haar is nu zes jaar weduwe en oma van tien kleinkinderen. De tweede zoon – hij staat achteraan – verongelukte toen hij door een achter-

uitrijdende vrachtwagen werd geraakt. De zoon met de hand op zijn knie is nu zelf vader van drie zonen en een dochter. Hij tobt thans met zijn gezondheid en trekt zich het wereldgebeuren zo aan, dat hij er depressief van dreigt te worden.

Lief en leed spreekt uit zo'n foto. Toen nietsvermoedend van de dingen die zouden komen, nu terugkijkend en ook weer vooruitziend.

Tussen „wachten op het kerkhof” en „op je tachtigste naar karate” blijken een massa alternatieven te zijn. Je moet iets zoeken wat bij je past. Ook daarbij kan de Praatlijn een dienst bewijzen.

Tenslotte laat zo'n foto ook goed zien dat de zaak van ouderen er een is die iedereen, jong en oud, aangaat. Iedereen hoopt immers dat er voor hem of haar goeie oude dagen zijn weggelegd. Ouderen verdienen dat, maar het is niet iets wat vanzelf gaat.

Jaap Bosscha

Praatlijn
voor
ouderen

de hele week
tussen 10 uur 's avonds
en 2 uur 's nachts

kunt u ons bellen:

020-6273385

er luistert
dan iemand
naar u!

Humanitas

UIT HET HOOFDBESTUUR

(Deze rubriek verschijnt onder verantwoordelijkheid van algemeen secretaris Jorine Boegen)

In mei kwam het hoofdbestuur nog één keer in oude samenstelling bijeen, voornamelijk om de laatste zaken te bespreken ter voorbereiding van het congres. Elders in dit nummer kunt u lezen hoe dit congres is verlopen. Daarnaast vond in deze HB-vergadering een stevige gedachtenwisseling plaats over het wetsontwerp gelijke behandeling. De studie-commissie die het jongste voorstel van wet had bestudeerd, adviseerde het HB een negatief oordeel uit te spreken. Het wetsontwerp verleent, als het er op aan komt, voorrang aan de vrijheid van godsdienst en onderwijs boven artikel 1 van de Grondwet dat alle discriminatie verbiedt. Hoewel het HB ook verbeteringen zag ten opzichte van het vorige wetsontwerp, vond een meerderheid van het bestuur dit onvoldoende om het streven naar gelijke behandeling ten principe recht te doen. Het HB realiseerde zich dat een afwijzing van het wetsontwerp in het parlement vermoedelijk tot gevolg heeft dat een volgende en betere versie nog lang kan uitblijven. Dat maakte de afweging voor een aantal HB-leden zwaar.

Uiteindelijk is besloten de Kamer een brief te schrijven met een negatief eendooroordeel over het wetsontwerp.

Aan dezelfde Kamer besloot het HB nog twee brieven te sturen, maar daarover kon men het gauw eens zijn. De Tweede Kamer zou namelijk in juni – eindelijk – het eindrapport van de „Commissie Hirsch Ballin” (uit 1988!) behandelen, alsmede – in het kader van de defensienota – een uitvloeisel daarvan: de verdeelsleutel voor de geestelijke verzorging in de strijdkrachten. Opnieuw is de Kamer onder de aandacht gebracht dat de overheid moet bevorderen dat cliënten van geestelijke verzorging gelijke mogelijkheden krijgen aangeboden ten aanzien van die zorg. Niet alleen bij defensie, ook in de sector van de gezondheidszorg blokkeren confessionelen door hun nog altijd machtsposities de gelijke behande-

ling op geestelijk terrein. Dit klempt temeer daar de bekostiging van deze voorzieningen veelal uit de publieke middelen plaatsvindt.

Nà het congres kwam het hoofdbestuur in nieuwe samenstelling op 12 juni voor het eerst bijeen. Een groot aantal taken en verantwoordelijkheden is verdeeld; daarnaast is uitvoerig stilgestaan bij de installatie van de Adviesgroep Bezinning. Na een oproep in „Humanist” hebben zich vele kandidaten gemeld waaruit een keuze is gemaakt. De Adviesgroep kan nu van start gaan en zal allereerst een werkplan opstellen gebaseerd op een analyse van de rol van het humanisme in Nederland en de taken die in dat verband voor het HV zijn weggelegd. Het plan zal nog dit najaar gereed moeten zijn, waarna specifieke studiegroepen bepaalde onderdelen nader gaan uitwerken.

ORGANISATOREN GEZOCHT VOOR JEUGDWEEK IN DE ZOMER

Tot nu toe is er elk jaar een jeugdwEEK georganiseerd voor jongeren van 14 t/m 17 jaar in de Belgische Ardennen. Dit is een afwisselende week met veel doe-activiteiten zoals kanoën en wandelen. Heb je zin om mee te organiseren, neem dan contact op met Tjitske Verkruijsen (werkzaam op donderdag en vrijdag. Tel. nr. 030-318145).

NEEM EEN ABONNEMENT OP DE HUMANIST

Voor slechts drie tientjes krijgt u een jaar lang de Humanist in de bus. Eén telefoontje naar het Humanistisch Verbond is voldoende: 030- 318145 (toestel 28). En als u lid wordt van het HV, krijgt u het blad gratis.

LID WORDEN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND IS EENVOUDIG

Lid worden van het HV is eenvoudig. Stuur een kaartje met uw naam en adres naar: Postbus 114, 3500 AC Utrecht. U kunt ook bellen: 030-318145.

Als richtlijn voor de hoogte van de contributie wordt een half procent van uw bruto-inkomen aangehouden. Als minimum-contributie geldt een bedrag van f 75,- als u een bruto-jaarinkomen heeft van f 18.000,- of hoger. Is dat bruto-inkomen lager dan f 18.000,- dan betaalt u f 45,-. Jongeren onder de 27 jaar betalen een minimum-contributie van f 35,-. U kunt de contributie desgewenst in termijnen betalen: per kwartaal of per half jaar.

Uitgangspunt is het individueel lidmaatschap. Per lid kan een persoon, wonend op hetzelfde adres, zonder enige verdere kosten medelid worden. Deze ontvangt dan geen Humanist. Bij aanmelding ontvangt u van ons een acceptgirokaart om te betalen.

U KUNT OOK EERST EEN GRATIS INFORMATIEPAKKET AANVRAGEN

Stuur dan een kaartje naar: Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. Of nog makkelijker: bel 030-318145

**'In het kader van een
optimale participatie wordt
van iedere deelnemer
een ruime dosis
zelfwerkzaamheid verwacht'**

**'Wat
bedoelt u?'**

**'Je moet zelf
ook wat doen.'**

**'Zeg dat
dan meteen.'**

Met deze advertentie wil SIRE in samenwerking met dit blad het gebruik van Klare Taal bevorderen.

SIRE

Psychiatrisch Ziekenhuis Zeeland

De Stichting Psychiatrisch Ziekenhuis voor Zeeland (PZZ) heeft, verspreid over de provincie een aantal psychiatrische voorzieningen onder haar beheer.

Het behandelaanbod vindt plaats in de kliniek, de polikliniek en de deeltijdbehandeling, en is verdeeld over vijf hoofdafdelingen:

- Opname en kortdurende behandeling;
- langdurige behandeling en begeleiding;
- psychiatrie voor ouderen;
- verslavingszorg;
- kinder- en jeugdpsychiatrie.

In de toekomst zal de capaciteit worden uitgebreid tot ongeveer 400 behandelplaatsen. Bij de Stichting zijn momenteel $\pm$ 375 medewerkers in dienst.

Binnen de dienst geestelijke verzorging is ruimte ontstaan voor de benoeming van een

HUMANISTISCH GEESTELIJK RAADSMAN /- VROUW (8 uren per week)

(vakaturenummer: 8.881.91.36)

De huidige dienst geestelijke verzorging wordt gevormd door een predikant en een rooms-katholiek priester, die beiden part-time werkzaam zijn.

Functie-inhoud:

- Een bijdrage leveren aan de geestelijke verzorging ten dienste van patiënten en hun familie;
- het geven van vorm en inhoud aan de dienst geestelijke verzorging in overleg en in samenwerking met andere disciplines;
- de bereidheid hebben om een bijdrage te leveren aan levensbeschouwelijke en ethische vraagstukken, die verband hebben met het zorgverleningsbeleid van de instelling.

Functie-eisen:

- Een afgeronde opleiding aan het Humanistisch Opleidings Instituut of aan de Universiteit voor de Humanistiek;
- bereidheid tot samenwerking in teamverband met de geestelijk verzorgers van rooms-katholieke en protestante signatuur;
- bij voorkeur ervaring hebben met geestelijke verzorging binnen een instelling in

de gezondheidszorg;

- een open instelling hebben naar de christelijke traditie en over enige kennis hieromtrent beschikken;
- inhoudelijke benoeming tot humanistisch geestelijk raadsman/- vrouw door het Humanistisch Verbond.

Salariëring en andere arbeidsvoorwaarden zijn overeenkomstig de CAO voor het Ziekenhuiswezen.

Inlichtingen over deze functie kunt u inwinnen bij mevrouw E. Ouwehand, pastor, en/of de heer A.J. Bun, pastor, tel: 01100-37000.

Schriftelijke sollicitaties, onder vermelding van het vakaturenummer linksboven op de enveloppe, kunt u binnen 10 dagen richten aan het hoofd van de dienst personeelszaken van het Psychiatrisch Ziekenhuis Zeeland, Postbus 253, 4460 AR GOES.

